

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และวิชาความรู้ต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว การที่ครูประถมศึกษาจะปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องมีการเพิ่มและปรับความรู้ความชำนาญที่มีอยู่เดิมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอยู่เสมอ การเพิ่มพูนประสิทธิภาพหรือสมรรถภาพของครูประจำการนั้น วิธีหนึ่งคือการให้การฝึกอบรม

การฝึกอบรมครูประจำการ

ความหมาย

บุญชม ไชยโกษีย์ (2512: 21) ให้ความหมายว่า การฝึกอบรมครูประจำการคือ กระบวนการที่ครูได้มีกิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยทำให้ครูเกิดมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะความสามารถ ความคิดเห็น เจตคติ และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ทำให้มีสมรรถภาพในการสอน และการปฏิบัติหน้าที่ครูได้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

สมบูรณ์ ตันยะ (2524: 25) กล่าวว่า การฝึกอบรมครูประจำการคือ การศึกษาระหว่างประจำการของครู หรือการฝึกอบรมครูประจำการ หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการปรับปรุงคุณภาพของคณะครู ของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งการศึกษาหลักสูตรระยะยาว ซึ่งเมื่อจบการศึกษาแล้วจะได้เพิ่มคุณวุฒิ และการศึกษาหลักสูตรระยะสั้นที่ไม่ต้องการคุณวุฒิที่สูงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การปรับปรุงคุณภาพของครูประจำการ

กู๊ด (Good 1945: 409) ได้ให้คำนิยามไว้ใน Dictionary of Education ว่า การฝึกอบรมครูประจำการ มีความหมายรวมถึง ความพยายามทั้งสิ้นของเจ้าหน้าที่บริการการศึกษา และศึกษานิเทศก์ในอันที่จะส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ซึ่ง

4. ประเภทใช้สื่อทัศนูปกรณ์ เป็นส่วนประกอบ ได้แก่ การสอนทาง โทรทัศน์ การสอนตามบทภาพยนตร์ สไลด์ เทป

เทคนิคทั้งสี่ประเภทนี้ ที่นิยมกันแพร่หลายมากที่สุดแก่ การบรรยาย และการอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งนี้เพราะสะดวกแก่ผู้จัด และผู้เข้ารับการอบรม ได้รับเนื้อหาตรงจุดมุ่งหมายอย่างไรก็ตาม เทคนิคการบรรยาย และการอภิปรายก็มีข้อดีข้อเสีย ดังที่ ปรีชา คงทวีศึกษากร (2525: 13) ได้กล่าววาทะ เทคนิคการบรรยายนั้นถึงแม้จะสะดวกต่อการจัดฝึกอบรมก็ตามแต่ ผู้เข้ารับการอบรม อาจเกิดความเบื่อหน่ายได้ ถ้าผู้บรรยายไม่มีความสามารถในการพูด ทั้งยังไม่เหมาะสมสำหรับงานที่ต้องอาศัยการฝึกทักษะ ส่วนการอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒินั้นถึงแม้ว่าผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับสิ่งข้อคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ทราบปัญหาหลายแง่มุมก็จริงแต่ถ้า พิธีกรไม่สามารถจะทำให้ผู้ฟังไม่สนใจ รวมทั้งผู้ฟังเองก็อาจหาข้อยุติไม่ได้

ดังนั้นการเลือกวิธีจัดฝึกอบรมจึงเป็นขั้นตอนที่ต้องศึกษาว่าจะมีกลวิธีในการฝึกอบรมอย่างไร จึงจะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้ และเต็ม ใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ในการวิจัยของ National Foundation for Education Research in England and Wales (Brain 1969: 76 อ้างถึงใน สมบูรณ์ คณยะ 2524: 37) ซึ่งผู้วิจัยได้ขอรองให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูให้ความเห็นเกี่ยวกับวิธีอบรมที่เขาเห็นชอบด้วย จากรายการที่กำหนดให้ พบว่าวิธีอบรมที่ครูให้ความเห็นชอบด้วยอย่างน้อย 25 เปอร์เซ็นต์ เรียงลำดับ จากมากที่สุดไปจนน้อยที่สุดได้ดังนี้

1. การบรรยายที่ผู้ฟังสามารถซักถามปัญหาหรือแสดงความคิดเห็นเมื่อสิ้นสุดการบรรยายนั้น ๆ แล้ว

2. การทำงานเป็นกลุ่มของครู โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการที่จะค้นหาคำตอบในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอนในห้องเรียน และรวมถึงการมีส่วนร่วมเข้า ร่วมในการปฏิบัติการทดลองเกี่ยวกับวิธีสอน วัสดุอุปกรณ์ และแนวความคิดต่าง ๆ

3. การบรรยายที่ผู้ฟังได้ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่ออภิปรายกัน เมื่อสิ้นสุดการบรรยายนี้ ๆ แล้ว

4. การสอนทางวิทยุหรือโทรทัศน์ ซึ่งสามารถให้การศึกษาระหว่างประจำการแก่ครูได้ เมื่อครูอยู่ในบ้านของตนเอง

5. การที่มีโอกาส สังเกตและอภิปรายเกี่ยวกับการสาธิตในบทเรียน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนของครูคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสาธิตโดยใช้ชั้นเรียนจริง

6. การอภิปรายกลุ่ม หรือการสัมมนา ซึ่งนำโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในแต่ละประเด็นปัญหา

7. การพบปะ และอภิปรายทางวิชาชีพอย่างไม่เป็นทางการกับคณะครูจากโรงเรียนอื่น

8. การฝึกอบรมเพิ่มเติมในสัปดาห์การเรียนการสอนในโรงเรียนของตนเอง โดยผู้ให้การอบรมซึ่งมาจากที่อื่น

9. การบรรยายอย่างเป็นทางการ

จะเห็นว่าวิธีฝึกอบรมทั้ง 9 วิธีนั้น เทคนิคที่ครูเห็นด้วยอย่างมากจะเป็นวิธีการฝึกอบรมที่ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากกว่าจะเป็นเพียงผู้รับฝ่ายเดียว นอกจากนี้ คอลเลน และคณะ (Callen and Others 1983: 2) ยังได้เสนอแนะวิธีการที่จะให้ครูมีส่วนร่วม ในการจัดฝึกอบรม โดยกล่าวว่า ในโปรแกรมการฝึกอบรมครูประจำการ ที่จะประสบผลสำเร็จมากที่สุด ควรจะมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเริ่มต้นวางแผน และสร้างโปรแกรมอบรม

2. เป็นผลมาจากการตัดสินใจของหมู่คณะในสถาบัน โดยมีจุดประสงค์ทั่วไป ร่วมกันเป็นหลักใหญ่มากกว่าเป็นความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในสถาบัน

3. ครูและผู้บริหารแต่ละโรงเรียน จะเป็นผู้ออกเงินทุนในการฝึกอบรม ตลอดจนศึกษารูปแบบกิจกรรม และเลือกผู้นำในและนอกโรงเรียน เพื่อเป็นผู้ดำเนินงาน

ตามแผน ผู้นำในการคิดรูปแบบโปรแกรมอบรม คือผู้นิเทศก์การศึกษาของโรงเรียน ครู และผู้ร่วมงานอื่น ๆ มากกว่าจะเป็นผู้นำในหน่วยงานการศึกษาของรัฐ หรือบุคคลภายนอก

4. ตารางการอบรม จัดนอกเวลาเรียน เช่น ตอนเย็น หรือช่วงฤดูร้อน
  5. มีรูปแบบโปรแกรมการฝึกอบรมที่แตกต่างกัน เพื่อเน้นความรับผิดชอบของครูในการเรียนด้วยตนเอง และเรียนโดยกลุ่มเพื่อน
  6. ผู้มีส่วนร่วมจะเป็นผู้รับและผู้แสดงในเวลาเดียวกัน นั่นคือรับความคิดใหม่ และแสดงออกมา มากกว่าจะเป็นแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ
  7. ผลที่ตามมาของการมีส่วนร่วม คือการสามารถนำเอาสิ่งใหม่ ๆ ไปใช้ในห้องเรียน หรือในสถานการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด และได้รับการประเมินกลับที่ดีจากผู้มีประสบการณ์ โปรแกรมการอบรมที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วม จะคาดหวังว่า เขาจะมีพฤติกรรม และความคิดใหม่ ๆ ภายหลังจากการอบรมแล้ว
  8. มีผู้นำที่จะประสานงานกับมหาวิทยาลัยหรือศูนย์พัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้อง
  9. ให้ผู้มีส่วนร่วมได้มีโอกาสเห็นการสาธิต การปฏิบัติ และได้เรียนทักษะจากการสังเกต ตลอดจนฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง หรือผู้อื่น
  10. กิจกรรมหลักไม่ขึ้นอยู่กับการบรรยาย
  11. โปรแกรมการฝึกอบรมที่ให้ความพึงพอใจ หรือวัตถุประสงค์ที่จะฝึกทักษะจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งของโรงเรียน
  12. มีคู่มือสำหรับผู้มีส่วนร่วมที่จะเรียน หรือประยุกต์ทักษะใหม่ ๆ ไปใช้
- จึงพอจะสรุปได้ว่า วิธีการฝึกอบรมครบประจำการที่จะให้ได้ผลดีนั้น ควรจะ
- ใหญ่เขารับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วม นับตั้งแต่การเริ่มตนวางแผนการฝึกอบรมร่วมกับ
- ผู้จัดการฝึกอบรม รวมทั้งควรใหญ่เขารับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัด
- ใหม่มากที่สุด เพื่อว่าเขาจะได้เกิดการเรียนรูด้วยตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความประทับใจ
- และเห็นคุณค่าของกิจกรรมนั้น ๆ แตมิได้หมายความว่า เทคนิคการบรรยายหรืออภิปราย
- จะใช้ไม่ไ้เลยทีเดียว ทั้งนี้ยอมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และสภาพโอกาส ตลอดจนความ
- เหมาะสมในเนื้อหาการฝึกอบรม

การสอนจริยธรรมในประเทศไทย

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม แยกได้เป็น 2 คำ กล่าวคือ คำว่า จริยะ และธรรมะ

จริยะ หมายถึง ความประพฤติ ธรรมะ หมายถึง คำสั่งสอน หรือคุณงามความดี ดังนั้นจริยธรรม จึงหมายถึง คุณงามความดีที่ควรประพฤติ คำสั่งสอนที่ควรปฏิบัติ ภิญโญ สาทร (2522: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ให้ความหมายของคำจริยธรรมว่า หมายถึง คุณงามความดีที่ควรประพฤติ ระเบียบวิธี (2522: 2) กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิต อันทรงคุณค่า พึงประสงค์ กรීติ บุญเจือ (อ้างถึงในดวงเดือน พันธมนาวิน 2520: 1) ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติ ไม่ว่าจะสืบเนื่องมาจากปรัชญาลัทธิ ใด รวมทั้งความประพฤติที่สืบเนื่องมาจาก ศาสนาด้วย

บรราน (อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธมนาวิน 2522: 47) กล่าวว่า จริยธรรมคือ ระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

โคลเบอร์ก (Kohlberg 1976: 4 - 5) กล่าวว่าจริยธรรมมีพื้นฐานของ ความยุติธรรม ซึ่งยึดถือเอาการกระจายสิทธิ และหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับโดยทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ ไม่มีการขัดแย้งกัน เป็นอุดมคติ ดังนั้นพันธะทางจริยธรรมจึงเป็นกาลเคารพสิทธิ และขอเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

จากความหมายเหล่านี้ ขอสรุปรวมได้ว่าจริยธรรม หมายถึง หลักแห่ง คุณงามความดี ที่เป็นบรรทัดฐาน ให้บุคคลในสังคมยึดถือปฏิบัติ ไม่ว่าจะนับถือลัทธิ หรือศาสนาใด ๆ ก็ตาม

การสอนจริยธรรมในประเทศไทย

นโยบายการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่ในอดีตเป็นต้นมา ได้เน้นถึงการจัดการศึกษาด้านความรู้ควบคู่ไปกับการส่งเสริมด้านคุณธรรม และจริยธรรม

สนานจิตร สุคนทรทรัพย์ (2525: 53) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า ตั้งแต่ช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นโยบายการศึกษาเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างการศึกษากับการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยระบุไว้ชัดเจนในนโยบายหลายสมัยว่า "ธรรมกับการศึกษา ควรเป็นอุปการะแก่กันและกัน" และยังได้มีการเขียนนโยบาย การศึกษาและศาสนา ไว้ภายใต้หัวข้อเดียวกัน แต่ในนโยบายระยะหลัง ไม่ได้ระบุเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศาสนาและการศึกษา ซึ่งอาจเห็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการละเลยการฝึกฝนในเรื่องดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามหลักสูตรปัจจุบัน ก็ได้เน้นจริยธรรมที่เป็นสากลมีทุกศาสนา ฉะนั้นปัญหาจึงน่าจะมาจากส่วนอื่นที่ไม่ใช่หลักสูตร เนื้อหาวิชา

ด้านวิธีสอนเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน ครูมักจะสอนจริยศึกษาโดยใช้การบรรยายให้นักเรียนอ่านจากหนังสือแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบเท่าที่ครูนำมาให้ ครูอธิบายข้อความหรือความหมายของคำศัพท์ โดยมุ่งให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหามากกว่าจะเน้นปฏิบัติ ดังที่มัส รัตนติกุล ภูเก็ท (2521: 37) กล่าวว่า เราจัดการเรียนการสอนจริยศึกษา แบบใต้อาน ไหจก ไททองจำ เพื่อให้ตอบคำถามหรือข้อสอบ มากกว่าการใ้ปฏิบัติจริง ๆ เมื่อแนวทางการสอนจริยศึกษามีปัญหาแก่ครูผู้สอน นักการศึกษา และผู้ดูแลหาหนึ่งได้เสนอแนวทางในการสอนจริยศึกษาให้โดยผลดีไว้ดังนี้

พระราชวรมนี (2523: 10 - 74) ได้เสนอแนะวิธีสอนโดยทั่ว ๆ ไปว่า

1. สอนให้มีชีวิตตอนทุกคำศัพท์ คือแสดงเนื้อหาตามคำศัพท์ความยากง่าย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยตลอด
2. จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายยกย่องไปต่าง ๆ ให้มองเห็นกระจ่างแนวเหตุผล
3. ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือสอนเขาค่อยจิตเมตตา

มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

4. ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใจมุ่งที่ตนจะไต่ถาม สิ้นจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

5. วางจิตตรงไม่กระทบคนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา ไม่ยกตนไม่เสียหยาบ

6. ใจให้ชัด คือจะสอนอะไรก็ชี้แจงอธิบาย จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง

7. ขวนให้ปฏิบัติ คือแสดงเหตุผลให้สมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำเอาไปปฏิบัติ

8. เราให้กล้า คือปลุกใจให้คิดค้น เกิดความกระตือรือร้น จะทำอะไรก็ให้มีกำลังใจที่จะทำ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบาก

9. ปลุกให้ราเริง คือทำบรรยากาศ ให้สนุกสนาน แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังแจ่มชื่น มีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ

ท่านยังเน้นอีกว่า ตัวครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม มีคุณสมบัติส่วนตัวที่น่าชื่นชม และมีความสามารถในการใจคำพูด ควบคุมอารมณ์ พร้อมทั้งวางตัวได้อย่างเหมาะสม นั่นคือ

1. น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ขวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2. น่าเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

3. น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่นายกของ ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอยอย่าง ระลึกถึงควยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4. รู้จักพูดให้ไต่ถาม คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยแนะนำว่าควรถามคำถาม เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาไต่ถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำด่าทอและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เมือหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. แดงเรื่องเล่าเด็กโต คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจและสอนศิษย์ให้เรียบเรียงเรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. ไม่ชักจูงไปในทางที่เลื่อมเสียบ หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

อำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527 : 7) ได้กล่าวถึงการสอนศีลธรรมหรือจริยศึกษาให้โดดเด่น ตามหลัก

"พุทธวิธีสอน" สรุปโดยย่อได้ดังนี้

1. ชี้ให้ชัด สอนควยตัวอย่างจริงให้ปรากฏประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริงหรืออาจฉายภาพยนตร์ ภาพสไลด์ให้ดู หรือเล่าเรื่อง เค้านิทานประกอบภาพ หุ่นต่างๆ หนังสือหนังกระดาษ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดมโนภาพ

2. ชวนให้ปฏิบัติ ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจ่างแจ่มแก่ตาตนเอง อยู่แล้ว

3. เราใจไหนกลา เราใจไหนกลาหาญในการทำความดี จนเกิดศรัทธาอย่างลึกซึ้งมีข้อเสนอว่า จงทำดี จงทำดี แต่แล้วมาคร่ำครวญว่า "ทำชั่วใดก็มีถมไป ทำ ทำไมความดีไม่มีรวย"

4. ปลุกใจให้ราเริง โนม่นาวให้เต็มใจ และตั้งใจทำควยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้วจะโดดเด่น เช่นสอนควยกิจกรรม ให้ลงทำกิจกรรมเอง ร้องเพลงประกอบปลุกใจให้สนุกสนาน วัตถุประสงค์จากพฤติกรรมของเด็กจริงๆ เด็กก็จะเต็มใจปฏิบัติจนเกิดการ เรียบเรียงควยตนเอง

แสง จันทร์งาม (2522 : 222 - 228) กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาว่าเป็นการสอนในเรื่องของจิตใจ ครูสอนจะต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งและใช้วิธีสอนที่จะโนมนาวจิตใจให้นักเรียนคล้อยตามโดยให้สัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ การสอนจะต้องเราให้นักเรียนเกิดความสนใจ ทั้งในเนื้อหา และการจัดกิจกรรมของครู และมีการสรุป่าที่ประทับใจเด็กควย ทั้งนี้บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กก็จะต้องประพฤติปฏิบัติ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

ม.ร.ว.สุรราช ศรีราช (2521: 45) กล่าวว่า การสอนจริยศึกษา คือสอนคนให้เกิดคุณธรรมให้เป็นคนดี ผู้สอนต้องทำหน้าที่เหมือนมารดาสอนบุตร วิธีสอนหรือกิจกรรมควรอยู่ในรูปแบบให้เด็กคิด ป้อนคำถามเราให้เด็กตอบ สอนให้เกิดความรู้ ความเชื่อและยอมรับไปปฏิบัติจริง องค์ประกอบที่จะทำให้เด็กปฏิบัติยอมรับขึ้นอยู่กับความตั้งใจให้อยากทำ การเสริมพลัง เช่นการให้รางวัล เมื่อทำถูก การทำโทษ เมื่อทำผิด ฯลฯ และความคงเอนคงวาง มีกฎเกณฑ์แน่นอนแต่ไม่ฝอยตัวแต่จะได้สนองถึงขั้นตอนของการสอนจริยธรรม ไว้ดังนี้

1. การเตรียม ตรวจสอบพื้นฐานของเด็กเพื่อจะใดทงสอน จากสิ่งที่ได้รู้
2. การนำ เราให้เด็กสนใจ ใครรู้ อยากเรียนจนเกิดเป็นปัญหาต่างๆ ที่เด็กต้องการรู้
3. การเรียน ร่วมกันคิดหาวิธีการแก้ปัญหา (ความใคร่รู้ อยากเรียน) ค้นหาข้อเท็จจริง (ข้อมูล)
4. การสรุป ฟังใจ วิเคราะห์ อภิปรายข้อมูลที่หามาได้ ช่วยกันสรุป
5. การปฏิบัติ นำข้อสรุปที่ได้ แสดงทำจริง
6. การตรวจสอบ ในช่วยกันวิจารณ์สิ่งที่ได้เรียนรู้ และครูสังเกตบันทึกผล
7. การติดตามสอน เด็กได้คุณธรรมใดไปแล้ว ครูของครูแล้ว เด็กจะเลยครูของอบรมทุกขณะ

สำหรับกิจกรรมในการสอนจริยธรรม ม.ร.ว.สุรราช ศรีราช ได้เสนอแนะไว้ 20 ประการ คือ

1. การบรรยาย 2. การโต้วาที 3. การกระทำกิจกรรมกลุ่ม
4. การเล่านิทาน 5. การคนควาเขียนรายงาน 6. การตั้งปัญหาถาม
7. การอภิปรายข่าวและเหตุการณ์ 8. การฟังวิทยากร 9. การแสดงตามบทบาท
10. การสอนธรรมสารคดี 11. การแสดงละคร(ใบ้) 12. การสอนแบบปุจฉาวิสัชนา
13. การเล่นหุ่น 14. การอ่านหนังสือ นำมาวิจารณ์แล้วสรุป
15. การวาดภาพ 16. การร้องเพลง 17. การเล่นสมมุติ 18. การอภิปราย

จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริง 19. การสร้างสถานการณ์จำลองเพื่อซักถาม 20. การฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง

หนังสือ ทันนาทินทร์ (2523: 120-161) ได้เสนอแนะวิธีสอนจริยธรรม ซึ่งเป็นการปลูกฝังวินัยทางกายเป็นอันดับต้นไว้ดังนี้

1. ให้อุบายเรียนเกิดความศรัทธาต่อจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝัง โดยมีครูประพฤติเป็นแบบอย่างให้เห็น หรือชี้ให้เห็นประโยชน์หรือคุณค่า ของจริยธรรมนั้น ๆ
2. ให้ความรู้ว่าจริยธรรมนั้น ๆ หมายความว่าอย่างไร มีวิธีปฏิบัติอย่างไร มีขอบเขตเพียงใด
3. ย้ำๆ ให้มีการปฏิบัติจริง และติดตามผลการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในและนอกโรงเรียน

ต่อจากนั้นให้ใช้วิธีพัฒนาจริยธรรม ซึ่งเป็นการสร้างวินัยทางจิตโดยการสร้างปัญญาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่า และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งจริยธรรมนั้น ๆ โดยการใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น ใช้คำถามการอภิปราย

พินิจ รัตนกุล (2522: 140) ได้เสนอแนะวิธีสอนจริยธรรมไว้ 3 ประการคือ

1. สร้างบรรยากาศในโรงเรียนให้ส่งเสริมการทำความดี ส่งเสริมให้นักเรียนสนใจในศาสนา ธรรมชาติ ศิลป วรรณคดี วัฒนธรรมชาติต่าง ๆ และการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นในบางโอกาส
2. ให้ครูผู้สอนในโรงเรียน มีใจ เฉพาะครูผู้สอนจริยศึกษาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่นักเรียน
3. สอนจริยศึกษาสอดแทรกในเนื้อหาทุกวิชาโดยส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิด ใช้วิจารณญาณของตนเองในการตัดสินใจ

ความคิดเห็นของ พินิจ รัตนกุล คล้ายกับ มนัส รัตนดิถก ณ ฎุเก็ด (2521: 39) ซึ่งกล่าวว่า การสอนจริยศึกษานั้นจะต้องเน้นหนักในทางปฏิบัติ

และจะต้องมีการฝึก หรือการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทั้งต้องเรียนและสอนทุกโอกาส ตามสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และนอกจากนั้นแล้ว จะต้องสัมพันธ์กับในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ด้วย นั่นคือ การเรียนการสอนจริยศึกษานั้นมีได้ทุกโอกาสและสัมพันธ์กับทุกวิชา

สุภา มาลากุล ณ อยุธยา (2518: 16) ได้เสนอแนะวิธีสอนจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ใช้การอบรมสั่งสอนด้วยวาจา
2. ใช้วิธีปลูกฝังโดยเน้นให้
  - 2.1 ผู้ใหญ่ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็ก
  - 2.2 เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมด้วย

ตนเอง เช่น รักษาความสะอาด

3. สอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติของแต่ละบุคคล และพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ
4. ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็ก
5. ติดตามผลการปฏิบัติของเด็กอย่างสม่ำเสมอ

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย (2520: 1 - 2) ได้รวบรวมการสอนจริยศึกษา จากครูผู้ทำหน้าที่สอนจริยศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมครูสอนจริยศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งครูส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การสอนจริยศึกษาต้องเน้นที่การปฏิบัติ และจะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ และสอนในทุกโอกาสตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และนำไปสอนให้สัมพันธ์กับกลุ่มอื่นให้มากที่สุด โดยยึดหลักการสอนทั่วไปดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ไม่รู้
2. สอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่ซับซ้อน
3. สอนจากสิ่งที่มีตัวตน ไปหาสิ่งที่ไม่มีความหมาย
4. สอนจากวิธีวิเคราะห์ไปหาวิธีสังเคราะห์
5. สอนให้เป็นที่ไปตามธรรมชาติ
6. สอนโดยวิธีใช้เหตุผลให้เหมาะสมกับจิตใจเด็ก

7. สอนจากสิ่งจำเพาะไปหาสิ่งทั่วไป
8. สอนจากสิ่งที่โอบห้อมเห็นไปหาเหตุผล
9. สอนให้ผ่านประสบการณ์
10. สอนตามความสามารถของเด็ก
11. สอนให้เรียนจากการกระทำ
12. สอนจากปัญหาจริง ๆ
13. สอนโดยวิธีให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียน
14. สอนโดยวิธีแนะและยั่วยุให้เด็กได้ใช้การสังเกต พิจารณาคุณค่าเหตุผล และสรุปคำขอบทวนตนเอง
15. สอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน
16. สอนตามหลักการวิทยาศาสตร์
17. สอนให้รู้จักการวัดผลให้ตัวเอง
18. สอนให้สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน
19. สอนให้มีกิจกรรมต่าง ๆ
20. สอนให้เด็กได้รับความสำเร็จตามธรรมชาติ
21. สอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2521: 5 - 6) ได้ให้กรมศาสนา ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งกรรมการ จัดทำหลักการ สอนจริยศึกษา เรียบเรียงหัวข้อธรรมสำหรับใช้สอน นักเรียน นักศึกษา และประชาชน คณะกรรมการดังกล่าวได้กำหนดแนวทางการสอน จริยศึกษา ในระดับชั้นประถมศึกษา ไว้กว้าง ๆ ดังนี้

1. ควรสอนให้สอดคล้องกับสังคม
2. สอนจากสิ่งที่ใกล้ตัว ไปสิ่งที่ไกลตัว
3. ให้มีกิจกรรมประกอบในการสอน
4. สอนให้สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์
5. แทรกคติธรรมในบทเรียน หนังสือที่ให้นักเรียนอ่านทุกที่ว่างใน

หนังสือและโต๊ะที่เหมาะสมกับเรื่องราวในแบบเรียน หรือหนังสืออื่น

6. สอดแทรกจริยศึกษาในทุกวิชา
7. จัดภาพประกอบเรื่องทั้งในแบบเรียน หนังสือที่ให้นักเรียนอ่าน ภาพประกอบการสอนวิชาต่าง ๆ ให้เข้ากับหลักจริยธรรม
8. ใช้สื่อมวลชนในการให้ความรู้ และประสบการณ์ด้านจริยศึกษา
9. สอนให้รู้จักคุณธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
10. สอนให้รู้จักจริยธรรม ในระบอบเศรษฐกิจ
11. ใช้การศึกษาจากระบบโรงเรียนเป็นสื่อ การเรียนจริยศึกษาค้นคว้า
12. สอนเน้นการแก้ปัญหาจริยธรรม
13. วิธีสอนควรเป็นแบบสหวิทยาการ ในระดับประถมให้ใช้ชุดการเรียน การสอนที่คณะกรรมการร่วมกันจัดทำขึ้น
14. กิจกรรมของนักเรียน ควรเป็นไปเพื่อการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงงามประจำชาติ
15. สอนให้เกิดการสำนึกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นนิสัย
16. สอนโดยวิธีวิธียกตัวอย่างหรือบุคคลาธิษฐาน

จะเห็นได้ว่า ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่จะเน้นให้สอนโดยนำไปสัมพันธ์กับกลุ่มวิชาอื่นให้มากที่สุด และสอดแทรกคุณธรรมในทุกโอกาส เวลา และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ดังนั้นการสอนสอดแทรกจริยธรรมในกลุ่มวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา จึงเป็นหลักการที่น่าสนใจ ซึ่งการสอนวิธีนี้ยังมีผู้เสนอแนะไว้น้อยหรือเกือบไม่มีเลยก็ว่าได้

การสอนสอดแทรกจริยธรรม

อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 12) กล่าวว่า การสอนจริยศึกษาในหลักสูตรใหม่ให้โดยดลนั้น ครูทุกคนเป็นผู้สอน ทั้งการสอนจริยศึกษาตามเนื้อหา และกิจกรรมในหลักสูตรโดยตรง และการสอดแทรกจริยธรรมต่าง ๆ ในเนื้อหาวิชาอื่น ๆ ซึ่งสามารถจะสอดแทรกได้แทบทุกเนื้อหา และทุกกิจกรรม

จะทำให้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเข้าใจ สนใจ ความละเอียดประณีตในการเตรียม
 สถานการณ์วางแผนงาน ตลอดจนเทคนิคการสอนของครู ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ครูประจำชั้น
 ครูประจำวิชา หรือแม้แต่ครูพิเศษ/ สิ่งสำคัญที่สุดคือการปฏิบัติตนของตัวผู้สอนเอง
 ดังที่ อ่ำไพ สุจริตกุล ได้ย้ำถึงความสำคัญในคานานี้ว่า จริยธรรมของเด็กไทยใน
 อนาคตจะเป็นที่พึงพอใจ และคงจะไม่มาเป็นห่วงปัญหาของสังคมไทยอีกต่อไป ถ้า
 หากครูทุกคนใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสม ทั้งวิธีเก่าแก่แต่ได้ผล และวิธีที่ทันสมัยใหม่
 เสมอ เพื่อให้เด็กสนใจรวมกิจกรรมการเรียนการสอน และที่สำคัญเหนือสิ่งอื่น
 ใดก็คือ ขอให้ครูทุกคนเป็นผู้ที่พัฒนาตน เพิ่มพูนสมรรถภาพ และศรัทธาในความเป็น
 ครูจริยศึกษา โดย

มุ่งมั่นในการทำความดี (โยนิโสมนสิการ - บ่อมมีปิติปราโมทย์)

มีคุณธรรมประจำใจ (สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ/สุวิชาโน สุสาสโน
 สุปฏิปันโน)

สอนเด็กให้ทำดีทุกโอกาส (ทุกสถาน ทุกกาล และทุกหัวข้อวิชาการ)

ฉลาดในเทคนิคการสอน (บอกใหญ่ - ทำให้ดู - ให้เห็นประโยชน์จริง)

นอกจากนี้ อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัย 2527: 13) ได้เสนอตัวอย่างตารางการสอนสอดแทรกจริยธรรมในเนื้อ
 หาวิชาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ตัวอย่างตารางการสอนสอดแทรกจริยธรรมในเนื้อหาต่าง ๆ

เทคนิควิธี	จริยธรรม	สอดแทรกในกลุ่มวิชา/เนื้อหา/เรื่อง/หัวข้อ
การประดิษฐ์หุ่น และเล่นหุ่น ประกอบหุ่น	1. การไม่โลภ ไม่ขโมย	ภาษาไทย ป.1 - ป.2 หัวข้อ สิ่งบันเทิงและกิจกรรมเพื่อส่งเสริม ประสบการณ์การเรียนรู้
เรียงความ ปากเปล่า	2. ความกล้าหาญ	ส.ป.ช. หน่วย "ชาติไทย" เรื่อง "ท้าวเทพสตรี - ท้าวศรีสุนทร"
กลุ่มสัมพันธ์	3. ความสามัคคี	ภาษาไทย ป.5 - ป.6 การเล่นเพื่อส่งเสริมการพูดและมนุษยสัมพันธ์
สถานการณ์จำลอง	4. ความซื่อสัตย์สุจริต	คณิตศาสตร์ การทำบัญชี การหากำไรขาดทุน
โต้วาทีธรรมะ	5. มีเหตุผลและรู้จัก ระงับอารมณ์	ส.ป.ช. ชีวิตในบ้าน ข้อ 2 การเลือกซื้อของใช้และของเล่น
กรณีตัวอย่าง/ เรื่องที่ยังไม่จบ	6. การโต้แย้งหรือ แสดงความไม่เห็น ควยอย่างสุภาพ	ภาษาไทย มารยาทและบุคลิกภาพในการพูด ปฏิบัติ มีสติดีกว่ามีสตางค์ เข่าวัดดีกว่าเข่าวัด
	7. ความซื่อสัตย์	ส.ป.ช. ป.1-ป.2 ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง เรื่อง "แม่จ๋า" "แววเสียงธรรมะ"
	8. ทวีโตศทัตปะ	ส.ป.ช. มารยาทในบ้านและกิจกรรมเน้น พัฒนาการทางสังคม

ตารางที่ 1 ตัวอย่างตารางการสอนสอศแทรกกิจกรรมในเนื้อหาต่างๆ(ต่อ)

เทคนิควิธี	กิจกรรม	สอศแทรกในกลุ่มวิชา/เนื้อหา/เรื่อง/หัวข้อ
บทบาทสมมติ	9. ความอดทน อดกลั้น	ส.ล.น. แผนที่ 3 การทำใจให้สงบ แผนที่ 4 เรื่องการอยู่ร่วมกัน
เพลงประกอบ การสอน	10. การรู้จักความพอดี	ส.ป.ช. หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน
	11. แก้ไขข้อบกพร่อง/ ไม่ผิดก็ดี ไม่ผิดธรรมดา	ส.ล.น. และ ส.ป.ช.
	12. ความไม่เห็นแก่ตัว	ไม่ยกคนโกง
	13. ความไม่เกรงกลัวต่อ การทำชั่ว	ความเป็นมิตร รักตัวแล้วอย่า ทำชั่ว

สุน อมรวิวัฒน์ และทิศนา แคมมณี (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2526: 210) ได้กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาโดยทั่วไปว่า การสอนจริยศึกษาแบบบูรณาการ เป็นแบบหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการสอนสอศแทรกกิจกรรมของ อ่ำไพ สุนทรียกุล ซึ่งท่านทั้ง 2 ได้กล่าวว่า การจัดการสอนจริยศึกษาในลักษณะที่บูรณาการไปพร้อม ๆ กับเนื้อหาวิชาอื่น กล่าวคือ ไม่มีการจัดเนื้อหาวิชาทางจริยศึกษาขึ้นเป็นพิเศษ แต่ครูผู้สอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่น ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี จะต้องพยายามระลึกและตระหนักถึงบทบาทในการสอนจริยศึกษาของตน และพยายามหยิบยกประเด็นปัญหาทางจริยธรรมในเนื้อหาวิชานั้น ๆ ขึ้นมาศึกษาอภิปรายกัน ผู้ที่มีความคิดในแนวนี้เห็นว่า การสอนในลักษณะนี้จะได้รับประโยชน์ทั้ง 2 ทางคือ จะช่วยให้การเรียนจริยศึกษามีความหมายยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนได้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน และในขณะที่เดียวกันก็จะช่วยให้การเรียนเนื้อหาวิชานั้น ๆ มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่การสอนจริยศึกษาในแนวนี้ก็มิขอดี และข้อเสียพอสรุปได้ดังนี้

ข้อที่

1. เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ กลมกลืน ไม่มีการแบ่งแยก ชัดเจน เรื่องและความคิดออกเป็นตอน ๆ ซึ่งทำให้ไม่เป็นธรรมชาติ

2. วิธีนี้ไม่ต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์อะไรเป็นพิเศษ รวมทั้งไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ครูศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งเป็นพิเศษด้วย

3. เป็นวิธีที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการสอนเป็นไปในลักษณะการบอกให้เชื่อ

ข้อเสีย

1. ครูที่สอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อาจมองข้ามประเด็นปัญหาทางจริยธรรม ในเนื้อหาวิชาของตน

2. ประเด็นปัญหาทางจริยธรรม จะขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีขอบเขตจำกัดทำให้ไม่ครอบคลุมประเด็นที่ควรศึกษาเรียนรู้ในเรื่องนี้ลึกซึ้งขึ้น ซึ่งจะทำให้การสอนจริยศึกษา ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากปัจจุบันได้มีผู้คิดค้น ความรู้และทักษะมากมายที่ใฝ่พิสูจนแล้วว่า เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจริยศึกษาใน ศักยภาพ

จากประเด็นของ สุนน อมรวิวัฒน์ และ ทิศนา แคมมณี นั้น เป็นกรณีที่ ครูผู้สอนเป็นครูประจำวิชา ซึ่งการสอนสอดแทรกจริยธรรม อาจจะทำให้เกิดข้อบกพร่องดังกล่าวได้ แต่ในกรณีของครูประถมศึกษา ที่ต้องสอนทุกวิชาอยู่แล้ว คงจะไม่มีปัญหามากดังกล่าว เพราะครูผู้สอน ก็จะต้องสอนเกี่ยวกับจริยศึกษาอยู่แล้ว จึงเป็นการง่ายที่จะดึงมาสัมพันธ์ สอดคล้องในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนจริยศึกษาในประเทศไทย

จากการจัดการเรียนการสอน จริยศึกษาที่ผ่านมา มีผลงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ทำให้การเรียนการสอนด้านจริยศึกษา ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนี้

ปราณี วิสุทรวาณิชย์ (2515: 116-124) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรม ในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง" ผลการวิจัย สรุปได้ว่า การเรียนการสอน

คือธรรมเนียมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง จากประสิทธิภาพมากทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ครู
ยังใช้การสอน แบบบรรยายมากกว่าวิธีอื่น ใช้อุปกรณ์การสอนน้อย เพราะอุปกรณ์
การสอนมีไม่เพียงพอ ครูจัดกิจกรรมประกอบการสอนน้อย จากแหล่งวิทยาการ และ
หนังสืออ่านประกอบ ประการสำคัญคือ นักเรียนอาชีวศึกษาไม่สนใจวิชานี้ เพราะเห็น
ว่าเป็นวิชาที่ไม่สามารถนำมาใช้ประกอบอาชีพได้เหมือนวิชาชีพเฉพาะ การวิจัยของ
ปราณี วิฑูรวาณิชย สอดคล้องกับ เพ็ญจันทร์ กูประเสริฐ (2513: 113-140) ที่ทำ
การวิจัย เรื่อง "การสอนที่ลดธรรมเนียมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระ
นครและธนบุรี" ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ยังนิยมการสอนแบบเดิม คือบรรยาย
และมีความคิดเห็นว่า เนื้อหาวิชาที่ลดธรรมเนียมในหลักสูตรครอบคลุมจุดหมายดีแล้ว ครู
ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจะได้มีการอบรมและนิเทศการสอน วิชาที่ลดธรรมเนียมบ้าง เพื่อ
ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนและกิจกรรม ปัญหาสำคัญของครู คือไม่มีเวลาพอที่จะจัด
กิจกรรมต่าง ๆ และมีอุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอ นอกจากนี้ พรเลขา ตุลารักษ์
(2517: 117-144) ได้สำรวจ "การสอนที่ลดธรรมเนียมในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา"
พบปัญหาในการสอนที่ลดธรรมเนียมคล้ายกับปราณี วิฑูรวาณิชย และเพ็ญจันทร์
กูประเสริฐ ในด้านวิธีการสอนของครูว่า ผู้สอนยังขาดเทคนิคการสอนที่ดี ส่วนมาก
ใช้วิธีบรรยายและอภิปรายประกอบ วิทยาลัยขาดแหล่งอุปกรณ์ และแหล่งค้นคว้าหา
ความรู้ เนื้อหาในหลักสูตรไม่แน่นอน การกำหนดเวลาเรียนไม่เหมาะสม และนัก
ศึกษาบางส่วนยังมีทัศนคติไม่ดีต่อวิชานี้ นอกจากนี้ กมล อุดพันธ์ (2517: บทคัดย่อ)
ได้ศึกษา "ปัญหาการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและที่ลดธรรมเนียม ในชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1 โรงเรียนมัธยมสาธิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง" พบว่า วิชาที่นักเรียนไม่ชอบ
มากที่สุดหมวดสังคมศึกษา คือ ที่ลดธรรมเนียมและหน้าที่พลเมือง นักเรียนเห็นว่าวิชา
ที่ลดธรรมเนียมเรียนยากไม่ค่อยเข้าใจ และไม่ได้รับความรู้ใหม่ ๆ นักเรียนไม่ชอบอาจารย์
ผู้สอนที่ขาดความยุติธรรมและไม่มีเหตุผล เสนอแนะให้มีการปรับปรุงเรื่องวิธีสอนของ
ครู อุปกรณ์ และการวัดผล ด้านครูเห็นว่านักเรียนยังขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ขาด
ความรับผิดชอบ ขาดทักษะในการทำงานร่วมกัน แบบประชาธิปไตย แบบเรียนที่ใช้
ย่อเกินไป ควรจะปรับปรุงครูต่อการคำแนะนำด้านวิธีสอน และการจัดกิจกรรมการ
สอน

เนื่องจากการเรียนการสอนเกี่ยวกับจริยศึกษา มีปัญหามากมายดังผลการวิจัยที่ผ่านมา จึงได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีการสอนจริยศึกษา ให้ได้ผลว่าควรจะใช้วิธีการสอนแบบใด จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาสูงกว่าวิธีการสอนแบบธรรมดาทั่วไป ทั้งผลงานวิจัยที่น่าสนใจ ของสุภาพรณ พวงจันเพชร (2520: 46-50) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนวิชาศีลธรรม หน่วย "คุณธรรมสร้างเสริมนิสัย" โดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และวิธีสอนแบบธรรมดาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนทั้งสองแบบมีพัฒนาการทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น แต่นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีแนวโน้มที่จะพัฒนาค่านิยมสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงชันกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการธรรมดา และพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีทัศนคติเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการธรรมดา และสามารถคงทัศนคติไว้ได้ 1 เดือน หลังจากเรียนไปแล้ว ในขณะที่ นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบธรรมดาไม่มีทัศนคติเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเลวลง

ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ (2521: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนจากหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับร่างครั้งที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากหลักสูตรพุทธศักราช 2503

ประคิษฐ์ พรหมเสนา (2523: 84-92) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา" งานวิจัยดังกล่าวนี้ได้นำคุณธรรมจากหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 คือ เรื่องที่ 6 อายุมุข 6 ความซื่อตรงต่อหน้าที่ และการตรงต่อเวลา มากำหนดเป็นเนื้อหาแล้วกำหนดเอาวิธีสอนธรรมะในสมัยพุทธกาล มาเป็นวิธีสอนเนื้อหาข้างต้น วิธีสอนดังกล่าวประกอบด้วยวิธีย่อย 4 วิธีคือ วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีสอนแบบธรรมสากัจจา วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย และวิธีสอนแบบไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนซึ่งประยุกต์มาจากวิธีสอนสมัยพุทธกาล มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู

สูงกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทางค่าผิดพลาดเชิงจริยธรรมนั้น จากการสังเกตของคณะครูพบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

สกล เตียงแท้ (2525: บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเชิงทดลองเรื่อง "ผลการใช้วีซีดีปรายกลุ่มในการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มาจากสภาพสังคมในโรงเรียนที่ต่างกัน" ตัวอย่างการวิจัยเป็นนักเรียนชายหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 256 คน จากโรงเรียนประถมศึกษาสี่แห่งในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี กลุ่มทดลองได้รับการฝึกฝนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยวีซีดีปรายกลุ่มจากผู้วิจัย และครูจริยศึกษาของโรงเรียน ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนจริยศึกษาตามหลักสูตรปกติ ในการฝึกทุกกลุ่มใช้เวลา 12 ครั้ง ๆ ละประมาณ 100 นาที โดยฝึกสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ผลของการวิจัยปรากฏว่า ผู้ที่ได้รับการฝึกการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีจิตลักษณะที่ฝึกนี้สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างเด่นชัด และหลังการฝึกแล้วกลุ่มที่อยู่ในบรรยากาศของโรงเรียนแบบประชาธิปไตยสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มที่อยู่ในบรรยากาศของโรงเรียนแบบประชาธิปไตยตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุจิตรา บัวกำภา (2525: บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาการสอนจริยศึกษาด้วยการใช้และไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2525 ภาคเรียนที่ 1 ของโรงเรียนวัดน้ำใส จำนวน 34 คน และโรงเรียนวัดใหม่ จำนวน 40 คน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่ละโรงเรียนแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองทำการสอนด้วยการใช้การแสดงบทบาทสมมติ กลุ่มควบคุมทำการสอนด้วยวิธีอื่นที่ไม่ใช่การแสดงบทบาทสมมติ ใช้เวลาในการทดลอง 30 คาบ คาบละ 20 นาที

ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาของนักเรียนทั้งสองโรงเรียนที่เรียนด้วยการใช้การแสดงบทบาทสมมติ และไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 ทักษคติเชิงจริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนวัดน้ำใสที่เรียนด้วยการใช้และไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนทัศนคติเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดใหม่ที่เรียนด้วยการใช้และไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

จากการวิจัยที่นำเสนอทั้งหมดนี้ พอจะมองเห็นปัญหาของการสอนจริยศึกษาทั้งในอดีต และปัจจุบันว่า ถ้าครูผู้สอนได้มีการค้นคว้าที่จะค้นคว้าหาวิธีสอนที่มีผู้ศึกษาและวิจัยไว้ ไปปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของตนแล้ว ก็เป็นที่เชื่อได้ว่า "การเรียกร่องศีลธรรมกลับมา" สู่สังคมไทย คงเป็นไปได้ไม่ยากนัก ที่สำคัญคือการปลูกฝังตั้งแต่ในวัยประถมศึกษา ซึ่งถือว่า เด็กในวัยประถมศึกษานี้ เปรียบเสมือน "ไม้อ่อน" ย่อมจะงายต่อการค้ำ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ตัวครูประถมศึกษาทุกคน ต้องถือเป็นหน้าที่ของตนอย่างหนึ่งในการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีแก่เด็กในทุกโอกาส

การอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ

การฝึกอบรมครูประจำการในการสอนจริยศึกษาเป็นที่ตื่นตัวกันมากในหน่วยงานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา เพราะต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังจริยธรรม ในโรงเรียน ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันหลักแห่งหนึ่งที่ทำหน้าที่เป็นปลูกฝังหรือถ่ายทอด ค่านิยมหรือแบบแผน ความประพฤติ ที่ดีงามให้แก่สมาชิกของสังคม (อำนาจ ทะพังกแห และธยันต์ วรรณะภูมิ 2522: 193) ดังนั้นครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะเป็นตัวแทนแก่เด็ก การให้ความรู้ในการสอนจริยศึกษาแก่ครูระหว่างประจำการ เป็นส่วนหนึ่งที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น หน่วยงานที่มีบทบาทในการให้การอบรมประเภทนี้ อย่างเด่นชัดได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ ร่วมกับชมรมครูศีลธรรมแห่งประเทศไทย และศูนย์ประสานงานองค์การเอกชนด้านศีลธรรม วัฒนธรรมและจิตใจ (ศูนย์ ป.อ.ศ.) สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตัวอย่างโครงการฝึกอบรมของทั้งสามหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

กับการฝึกอบรมครู มีดังต่อไปนี้

1. ตัวอย่างโครงการอบรมครูประจำการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (อัตรสำเนา: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

1.1 โครงการสัมมนาครูผู้สอนจริยธรรมและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยมีคณะกรรมการจากสำนักงานศึกษาธิการเขต 5 ราชบุรี และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ มีวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมดังต่อไปนี้

- 1.1.1 เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม สัมมนา มีความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาของวัฒนธรรม และจริยธรรม
- 1.1.2 เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม สัมมนา ได้ตระหนักถึงปัญหา วัฒนธรรมและจริยธรรมของไทย
- 1.1.3 เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม สัมมนา สามารถจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม และจริยธรรม ในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เข้ารับการอบรมสัมมนาในครั้งนี้ เป็นผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 5 จำนวนประมาณ 106 คน มีเนื้อหาในหลักสูตรการอบรมสัมมนาในเรื่อง ค่านิยมพื้นฐาน จริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา การสอนจริยธรรม และวัฒนธรรม มารยาทไทย จริยธรรมของครู จุดหมายที่แท้จริงของการศึกษา ผู้ก่อกำเนิดการศึกษา วิธีการอบรมสัมมนา ใช้วิธี บรรยาย อภิปราย ประชุมกลุ่มย่อย สาธิต และฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาในการฝึกอบรม สัมมนา 3 วัน

1.2 โครงการการฝึกอบรมครูผู้สอนจริยธรรม ระดับประถมศึกษา ผู้รับผิดชอบโครงการ คือ คณะกรรมการจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเขตการศึกษากรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมดังนี้

- 1.2.1 เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของจริยธรรม และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ และความมั่นคงของชาติ

- 1.2.2 เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการวิธีการปลูกฝังจริยธรรม และวัฒนธรรม ที่นักเรียนนำความรู้ไปปฏิบัติได้
- 1.2.3 เพื่อให้ครูมีน้ำใจที่จะมีส่วนร่วมในการส่งเสริมเผยแพร่อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรม เอกลักษณ์ ของชาติ
- 1.2.4 เพื่อให้ผู้เข้ารับการประชุมอบรม ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันจะนำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอนจริยธรรม และวัฒนธรรมในโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้เข้าอบรมสัมมนาเป็นครูผู้สอนจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 150 คน หลักสูตรหรือวิชาที่จะทำการอบรม มีเรื่อง ความสำคัญ ของวัฒนธรรมและจริยธรรมกับการพัฒนาประเทศ ค่านิยม และคุณธรรมที่จะสร้างให้เกิดขึ้นกับเด็กและวิธีการสร้าง การสอนจริยธรรมในสถานศึกษา ประสบการณ์ ปัญหาและอุปสรรคในการสอนจริยธรรมและวัฒนธรรม การฝึกปฏิบัติขนบธรรมเนียม ประเพณีบางเรื่องที่สำคัญควรทราบ และปฏิบัติได้ การสอนจริยธรรมและวัฒนธรรมโดยใช้เกมเป็นสื่อ การประเมินผลทางด้านวัฒนธรรม และจริยธรรม ฝึกปฏิบัติมารยาท วิธีการอบรม ใช้วิธี บรรยาย อภิปราย แนะนำสาธิตมารยาทต่าง ๆ ที่ครูควรทราบ ฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาในการอบรม สัมมนา 3 วัน

2. ตัวอย่างโครงการอบรมครูของศูนย์ประสานงานองค์การเอกชนด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และจิตใจ (ศูนย์ ป.อ.ศ.) สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (วัตถุประสงค์: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

2.1 โครงการสัมมนาเรื่องการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ในการสัมมนา ดังต่อไปนี้

- 2.1.1 เพื่อศึกษาสภาพ และสาเหตุของปัญหาเยาวชนในด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม
- 2.1.2 เพื่อหาทางป้องกัน และแก้ไขปัญหาเยาวชนในด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม

- 2.1.3 เพื่อระดมสรรพกำลังขององค์กรเอกชนในการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม โดยให้มีการประสานงานและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด
- 2.1.4 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและร่วมมือกับรัฐบาลในการพัฒนาเยาวชนโดยเฉพาะในด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม เพื่อให้เยาวชนเป็นทรัพยากรที่มีค่าและเป็นพลเมืองดีของชาติ
- ผู้เข้าร่วมสัมมนา มีจำนวนประมาณ 200 - 250 คน มาจากหน่วยงานหลายฝ่ายดังนี้

- ก. ผู้แทนองค์กร สมาชิกของศูนย์ ป.อ.ศ. เช่น ยูวพหุศึกษสมาคม โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ ชุมชนพุทธศาสนิกชน
- ข. ผู้แทนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานกฤษฎีกา กระทรวงกลาโหม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม ทบวงมหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
- ค. ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ของสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ
- ง. ผู้แทนสื่อมวลชน ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่อง ศาสนา วัฒนธรรม และเยาวชน
- จ. กรรมการบริหารของศูนย์ ป.อ.ศ. กรรมการอำนวยการ และประธานกรรมการสาขาของสภาสังคมสงเคราะห์ ที่เกี่ยวข้อง
- วิธีการสัมมนา และหลักสูตรการสัมมนา มีดังนี้

- ก. การบรรยายเรื่อง ปัญหาเยาวชนในด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม การวิจัยเพื่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน
- ข. การประชุมกลุ่ม โดยแบ่งผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็น 6 กลุ่มดังนี้
- กลุ่มที่ 1 พิจารณาเรื่อง "บทบาทขององค์กรเอกชนในการพัฒนาเยาวชน ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม"
- กลุ่มที่ 2 พิจารณาเรื่อง "บทบาทของโรงเรียนในการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม"

- กลุ่มที่ 3 พิจารณาเรื่อง "บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ในการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม"
- กลุ่มที่ 4 พิจารณาเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม"
- กลุ่มที่ 5 พิจารณาเรื่อง "บทบาทของเยาวชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเยาวชนในค่านิยมศีลธรรมและวัฒนธรรม"
- กลุ่มที่ 6 พิจารณาเรื่อง "การประสานงานและความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาล และเอกชนในการพัฒนาเยาวชนด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม"

ค. การประชุมใหญ่ จะมีการประชุมใหญ่เพื่อพิจารณารายงานการประชุมกลุ่มไ้ระยะเวลาในการสัมมนา 2 วัน

3. ตัวอย่างโครงการอบรมครูของมูลนิธิเผยแพร่วิตปฏิบัติธรรมร่วมกับชมรมครูศีลธรรมแห่งประเทศไทย (อัคราเนาะ: ไม่ปรากฏเลขหนา)

3.1 โครงการสัมมนาการฝึกปฏิบัติจริยธรรมแก่ครูอาจารย์เพื่อร่วมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี มีวัตถุประสงค์ในการอบรมดังต่อไปนี้

3.1.1 เพื่อให้ครู อาจารย์ทุกคนเห็นว่า ทุกคนมีส่วนคำยันให้ชาติอยู่รอด ดังนั้นหากมีการทำลายตัวเองควยอบายมุขก็มีผลเท่ากับทำลายชาติ

3.1.2 เพื่อให้ครูอาจารย์ทุกคน เกิดความสำนึกในหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อความสงบสุข ความมั่นคงอยู่รอดปลอดภัยของชาติ

3.1.3 เพื่อให้ครูอาจารย์เป็นผู้นำในค่านิยมศีลธรรม จริยธรรม แก่นักเรียน และประชาชนทั่วไป

ผู้เข้ารับการอบรมเป็นครูอาจารย์ ในสถาบันการศึกษาส่วนกลาง และผู้สนใจ วิธีการอบรม คือ การบรรยาย แบ่งกลุ่มสัมมนา ประเมินผล ใช้เวลาในการอบรม 2 วัน

โครงการฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาของภาค
วิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาของโครงการ

โครงการฝึกอบรมการสอนสอดแทรกจริยธรรมนี้ แต่เดิมเป็นความร่วมมือกันระหว่าง สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย กับคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการอบรมครู สอนศีลธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก ครั้งที่ สมพร เทพลีธธา (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: คำนำ) ได้กล่าวว่า

สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานยุวพุทธิกสมาคมทั่วประเทศ ได้มอบหมายให้ ดร. สุรางค์ โค้วตระกูล และศาสตราจารย์อำไพ สุจริตกุล แห่งคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำเนิการจัดประชุมทางวิชาการเรื่องการสอนจริยศึกษา ที่ศึกษามหาวิทยาลัยในววันที่ 24-30 เมษายน 2506 โดยเชิญครูสอนศีลธรรม จากสถานศึกษา และยุวพุทธิกสมาคมต่าง ๆ เข้าร่วมการอบรม นับเป็นการอบรมครูสอนศีลธรรมในครั้งแรก ที่จัด ใหม่ขึ้น

โครงการนี้ได้เริ่มอย่างจริงจังในปีการศึกษา 2524 โดยจัดให้เป็นภาคปฏิบัติ ในวิชา 413 803 การจัดฝึกอบรม ครูประถมศึกษา (413 803 In-Service Education for Elementary School Teachers) หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต มีศาสตราจารย์อำไพ สุจริตกุล เป็นผู้สอน ในการฝึกอบรมแต่ละครั้ง ได้นำคณะอาจารย์และนิสิตหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษาที่กำลังเรียนวิชา การจัดฝึกอบรมครูประถมศึกษาเป็นคณะวิทยากร ผู้เข้ารับการอบรมในแต่ละครั้ง มิได้เลือกเฉพาะครูสอนจริยศึกษาเท่านั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ภาระการสอนจริยธรรมมิใช่เป็นเรื่องของครูสอนหน้าที่ศีลธรรม แต่เพียงผู้เดียว แต่ครูสอนวิชาอื่นก็มีหน้าที่ในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ลูกศิษย์ของตนเช่นเดียวกัน (อำนวยการ ทะพิงค์แก และชยันต์ วรธนะภุติ 2522: 206) ดังนั้นผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่จึงเป็นครูประถมศึกษาที่สอนเกือบทุกกลุ่มประสบการณ์เข้าร่วมฝึกอบรม

การฝึกอบรมตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 - 2526 มีทั้งหมด 13 ครั้ง ตัวอย่างโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา

ของภาควิชาประถมศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นโครงการที่ผู้วิจัยใช้ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย มีสาระสำคัญพอสรุปได้ในแต่ละโครงการ ดังนี้ (อัตรสำเนา: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

1. โครงการอบรมสัมมนา และแนะแนวการสอนระดับประถมศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระแม่มารี กรุงเทพมหานคร มีจุดมุ่งหมายในการฝึกอบรม ดังต่อไปนี้

1.1 เพื่อปรับปรุงสมรรถนะของครูผู้เกี่ยวข้องเนื่องด้วยหลักสูตร พุทธศักราช 2521

1.2 เพื่อส่งเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างครูของกลุ่มโรงเรียนพระแม่มารี และใกล้เคียง

1.3 เพื่อให้ครูที่เข้าร่วมอบรมสัมมนาในครั้งนี้ ได้รู้จักพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ผู้เข้าร่วมอบรมสัมมนาและแนะแนวเป็นครูที่สอนระดับประถมศึกษาของกลุ่มโรงเรียนพระแม่มารีทั้ง 4 แห่ง คือ พระแม่มารีย์ชาย พระแม่มารีย์หญิง พระแม่มารีย์สาธุประดิษฐ์ พระแม่มารีย์พระโขนง และโรงเรียนใกล้เคียงที่สนใจในโครงการทั้งหมดจำนวนประมาณ 150 คน วิธีดำเนินการอบรมสัมมนาใช้วิธีบรรยาย อภิปราย-กลุ่มย่อย งานกลุ่มหรือกิจกรรมต่าง ๆ รวมกัน ใช้เวลาในการอบรมสัมมนา 3 วัน

2. โครงการฝึกอบรมเสริมสมรรถภาพครูในการสอนสอดแทรกจริยศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 มีวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อเสริมสมรรถภาพครูในการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521

2.2 เพื่อเสนอแนะและฝึกปฏิบัติเทคนิควิธีสอดแทรกจริยธรรมในการสอนทุกกลุ่มวิชา การจัดกิจกรรม ตารางใช้สอยการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการสอนจริยศึกษา

2.3 เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ เนื้อหาสาระ ทักษะ และเทคนิคการสอน ระหว่างผู้เข้ารับการอบรม ผู้บริหาร และวิทยากร

2.4 เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรี ระหว่าง ครู อาจารย์ ผู้บริหาร และวิทยากรของทั้งสามสถาบัน

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นครูอาจารย์ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนและโรงเรียนอัสสัมชัญ จำนวน 120 คน มีเนื้อหาการฝึกอบรมดังต่อไปนี้ จริยธรรมและค่านิยม เทคนิคการสอนจริยศึกษา และประเมินตนเอง สไลด์ - เทป "5ศาสนา กับจริยธรรม" กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การใช้สถานการณ์จำลอง การโต้วาทีธรรมะ การเล่านิทานประกอบสื่อต่าง ๆ การเรียงความปากเปล่า การประดิษฐ์หุ่นแบบต่าง ๆ เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม การจับบทบาทสมมติ การใช้เพลงประกอบการสอนกรณีตัวอย่าง เรื่องที่ยังไม่จบ การอภิปรายกลุ่ม การวัดและประเมินผลจริยศึกษา กิจกรรมทางศาสนา กลุ่มสัมพันธ์และนันทนาการ เทปโทรทัศน์การสอนจุดภาค เทคนิคต่าง ๆ วิธีการฝึกอบรม มีดังต่อไปนี้

ก. ใช้วิธีการแบบอยู่ค่ายพักแรม ทั้งผู้เข้ารับการอบรมและวิทยากร เพื่อให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และฝึกกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ โดยปฏิบัติจริงร่วมกัน ตลอดการอบรม

ข. แบ่งคณะวิทยากรเป็น 4 ทีม ตามความถนัดในด้านเทคนิคต่าง ๆ กัน และแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็น 3 กลุ่ม เพื่อให้หมุนเวียนเข้ารับการฝึกอบรมจากวิทยากรทุกทีมได้ครบถ้วน

ค. ตลอดการอบรมมีทั้งการบรรยาย การอภิปราย การฝึกปฏิบัติจริงในกลุ่มกิจกรรม ตลอดจนการเสนอข้อซักถาม และไขปัญหาทั้งในกลุ่มย่อย และในที่ประชุมรวม

ใช้เวลาในการฝึกอบรม 4 วัน

3. โครงการอบรมเสริมสมรรถภาพครูในการสอนสอดแทรกจริยศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 และแนวการจัดประสบการณ์อนุบาลศึกษา มีวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม ดังนี้

3.1 เพื่อเสนอแนะและฝึกปฏิบัติเทคนิควิธีสอนสอดแทรกจริยธรรม

ในการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการใช้สื่อการสอน ตลอดจนการวัด และประเมินผลการสอนจริยศึกษา

3.2 เพื่อเสริมสมรรถภาพของครูในการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

3.3 เพื่อมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับ เนื้อหาสาระ ทักษะ เทคนิคการสอน และเป็นการเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรี ระหว่าง ผู้เข้ารับการอบรม ผู้บริหาร และวิทยากร

3.4 เพื่อให้เข้าใจ ความหมายของคุณธรรม และจริยธรรม และสามารถ นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์ในการปรับพฤติกรรม และยังเน้นการ กระตุ้นเตือนปลูกฝังนิสัยที่ดีในการปฏิบัติงาน

3.5 เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานที่เข้ารับการอบรม เกิดความรู้และมีความกระ ตือหรือสนใจในการที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเอง ตลอดจนสามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อ เผยแพร่ชื่อเสียงของโรงเรียนได้

ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม เป็นครูผู้สอนระดับประถมศึกษา และอนุบาลศึกษา ในโรงเรียนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน 81 คน ครูผู้สอนระดับ ประถมศึกษา โรงเรียนพิชิตนา และโรงเรียนนารีนรมล จำนวน 47 คน มีเนื้อหา ในหลักสูตรการฝึกอบรมดังนี้ การปฐมนิเทศทางวิชาการ การอภิปรายปัญหาการ สอนจริยธรรม การประยุกต์เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อสอดแทรกจริยธรรม เช่น กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การใช้สถานการณ์จำลอง การโต้วาทีธรรมะ การ สร้างสื่อจากวัสดุหาง่าย การสร้างและใช้หุ่นแบบต่าง ๆ การเล่านิทานประกอบสื่อ และการเรียงความปากเปล่า เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม การแต่งเพลง และการใช้เพลงประกอบการสอน การใช้บทบาทสมมุติ การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ "ช่วยเพื่อนพักใจ" กรณีตัวอย่าง การประเมินผลการสอนจริยธรรม

ใช้เวลาในการฝึกอบรม 3 วัน

เนื้อหาในหลักสูตรการฝึกอบรมครูประจำการในการสอนสอดแทรกจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา ของภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีดังนี้

1. การบรรยายเรื่อง "การสอนจริยศึกษาในหลักสูตรใหม่ให้ได้อผล"
2. การบรรยายเรื่อง "จริยธรรมและค่านิยม: พื้นฐานทางจิตใจของคนไทย"
3. การฝึกเทคนิคหรือกลวิธีในการสอดแทรกจริยธรรม แบ่งการฝึกออกเป็น 12 เทคนิคใหญ่ ๆ ซึ่งแตกออกเป็นเทคนิคย่อยอีก โดยมีคณะวิทยากรรับผิดชอบแต่ละฐานทีม ดังนี้

วิทยากรทีมเมตตา รับผิดชอบในการฝึกปฏิบัติ 3 เทคนิคหลักคือ

1. การใช้สถานการณ์จำลอง
2. กลุ่มสัมพันธ์
3. การโต้วาทีธรรมะ

วิทยากรทีมกรุณา รับผิดชอบในการฝึกปฏิบัติเทคนิคต่อไปนี้คือ

1. การเล่านิทานประกอบสื่อ และการเรียงความปากเปล่า
2. การสร้างสื่อจากวัสดุหาง่าย (การสร้างและใช้บัตรคำ) การวาดภาพฉายเส้น
3. การสร้างและใช้หุ่น

วิทยากรทีมมุทิตา รับผิดชอบในการฝึกปฏิบัติ เทคนิค

1. เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม
2. การแต่งและใช้เพลงประกอบการสอน
3. การใช้บทบาทสมมุติ

วิทยากรทีมอุเบกขา รับผิดชอบในการฝึกปฏิบัติเทคนิค

1. การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ "ช่วยเพื่อนพักใจ"
2. การใช้กรณีตัวอย่าง
3. การวัดและประเมินผลการสอนจริยธรรม

เนื้อหาทั้งหมดมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. การสอนจริยศึกษาในหลักสูตรใหม่ให้ไดผล อ่ำไพ สุจริตกุล

(คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 1 - 12) ได้เสนอเป็นบทความพอสรุปได้ว่า ปัจจุบันถึงแม้ว่าจะไม่มีชื่อวิชาศีลธรรม ในหลักสูตรทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา แต่ก็มีเนื้อหาและกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาและสร้างนิสัยอันประกอบด้วย จริยศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรีนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างนิสัย ในกลุ่มวิชาเสริมสร้างลักษณะนิสัย ซึ่งการสอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมตามแนวใหม่นี้ ต้องเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี หรือการเรียนรู้แต่หัวข้อธรรม อีกทั้งต้องนำไปสอนให้สัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในกลุ่มวิชาอื่นใหม่มากที่สุด ครูผู้สอนเองต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ออกวิชา เป็นผู้เตรียมสถานการณ์ วางแผนกิจกรรมร่วมกับศิษย์ ชี้แนะแนวทาง ทำตัวอย่างให้เห็น และเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงออก ความหาความรู้เสนอขอมูลและเหตุผล ชักถาม ถกเถียงโต้แย้งกัน ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอน การฝึกตน เทคนิคการสอนของครูนั้น ควรยึดหลัก "พุทธวิธีสอน" นั่นคือ ตัวผู้สอน หรือครูเองจะต้องเป็น สุวิชาโน : ผู้มีความรู้ดี สุสาสิโน : ผู้สอนดี สุปฏิบันโน : ผู้ปฏิบัติดี ครูที่จะทำหน้าที่ครูโคสมบูรณและสมควรจึงต้องมีครบทั้ง 3 ประการ ส่วนวิธีสอนนั้นครูต้องชี้ให้ชัด คือ ให้เด็กเกิดมโนภาพชัดเจน ชวนให้ปฏิบัติ คือชักชวนให้อยากประพฤติตามเราใจให้กล้า คือให้กล้าหาญในการกระทำที่ถูกต้องใจให้หาเรื่อง โนม่น้าวให้เต็มใจ และตั้งใจทำ พุทธวิธีสอนนี้หากจะปรับเข้ากับแนวคิดใหม่ในการสอนจริยศึกษา ควรยึดหลักการสอนดังนี้

ก. บอกให้รู้ คือใช้วิธีบรรยาย แนะนำให้ผู้เรียนปฏิบัติการณ์ความรู้ที่ปรายกัน และครูต้องรู้สึกสนุกกับการสอน จึงจะทำให้ลูกศิษย์ที่ใจไขว่หาความรู้ตลอด ข. ทำให้ดู สอนด้วยตัวอย่างให้ศิษย์เห็น ครูปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ค. ให้เห็นประโยชน์จริง ให้เด็กเห็นว่าทำแล้วเกิดประโยชน์นำไปใช้ในชีวิตรจริงได้ นอกจากนี้ ควรจะมีการพัฒนา ในด้านต่อไปนี้ คือ พัฒนาตัวครู ครูจะต้องมีการพัฒนาคุณธรรมประจำตัว มี 4 อย่างคือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ซันติ พัฒนาสมรรถภาพ ในเรื่องความรู้ : ทั้งด้านวิชาการ วิชาครู และความรู้รอบตัว อีกประการคือ ทักษะการสอน

พัฒนาบุคลิกภาพและเจตคติ ต้องเชื่อมั่นและศรัทธาในความเป็นครู

พัฒนานักเรียน สิ่งที่คุณต้องช่วยให้เด็กพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ทักษะที่ดีต่อการเรียน จริยศึกษา หรือศีลธรรม นั่นคือ ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กยึดถือปฏิบัติตาม นอกจากนี้คุณควร (ก) จัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน หรือจัดประสบการณ์ ให้เด็กพบเห็นแต่สิ่งที่ดี คุณควรมุ่งความสนใจไปสู่จริยธรรม (ข) ส่งเสริมให้นักเรียนพอใจ และมีนิสัยชอบคิด ค้นคว้าหาเหตุผล และตัดสินใจด้วยตนเอง (ค) เน้นการสอนการเรียนรู้ภาคปฏิบัติ ทุกโอกาสจนนักเรียนเกิดความเคยชินกับการกระทำ การฝึก จนเกิดการเรียนรู้เอง ได้หลักการหรือทฤษฎีเอง (ง) จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนปฏิบัติ และฝึกทักษะเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตนอกห้องเรียน (จ) ฝึกให้นักเรียนรู้จักพิจารณาตนเอง เพื่อหาข้อบกพร่องหรือรู้จักพิจารณาตัวใหญ่อื่นที่ทักท้วงหรือกล่าวตักเตือนได้

พัฒนากิจกรรมและสื่อการสอนจริยศึกษา ควรให้นักเรียนเป็นผู้ตัดสินใจกิจกรรม วางแผน กำหนดคั่นหมาย เตรียมการทุกอย่าง ชักชวน ฝึกซ้อม ตลอดจนจัดกิจกรรมนั้น ๆ ให้สำเร็จ ในลักษณะเช่นนี้ ครูเป็นที่ปรึกษา และช่วยอำนวยความสะดวกให้เท่านั้น

สรุปแล้ว การสอนจริยศึกษา ในหลักสูตรใหม่ให้ได้นั้น ครูทุกคนต้องเป็นผู้สอน ทั้งการสอนจริยศึกษาตามเนื้อหา และกิจกรรมในหลักสูตร โดยตรงและการสอนสอดแทรกจริยธรรมต่าง ๆ ในเนื้อหาวิชาอื่น ๆ ซึ่งสามารถจะสอดแทรกได้แทบทุกเนื้อหา และกิจกรรม จะทำได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเข้าใจ สนใจ ความละเอียดประณีต ในการเตรียมสถานการณ์วางแผนงาน ตลอดจนเทคนิคการสอนของครู ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ ครูประจำชั้น ครูประจำวิชา หรือแม่แก่ครูพิเศษ

2. จริยธรรมและค่านิยมพื้นฐานทางจิตใจของคนไทย สุมน อมรวิวัฒน์ (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 17 - 24) ได้กล่าวถึงจริยธรรมและค่านิยมพื้นฐานทางจิตใจของคนไทยไว้ว่า เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ จริยธรรมที่เป็นพื้นฐานของวิถีชาวพุทธ มี 5 ประการ ได้แก่ มรรค 8 เบญจศีล เบญจธรรม กรรม และหิริ โอตตัปปะ ถ้าจะพิจารณาถึงหลัก

จริยธรรมทั้ง 5 ข้อ ก็น่าจะสรุปได้ว่า พื้นฐานทางจิตใจของคนไทยนั้นมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่ดี สังคมไทยน่าจะรวมเย็นเป็นสุข แต่ทำไมจึงได้ข่าวความเคียดแค้น และการประพฤตินิดของคนในสังคมอยู่มากมาย สาเหตุของความเสื่อมโทรมนี้มีมาก แต่จะกล่าวถึงความสอดคล้อง และความขัดแย้งของค่านิยมกับหลักจริยธรรม

ค่านิยมเป็นพลังความคิดพื้นฐาน ที่เป็นตัวนำให้คนตัดสินใจเลือกประพฤติกฎปฏิบัติ โดยเห็นว่าถูกต้อง และสมควรซึ่งจะนำไปสู่ความประพฤติที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ส่วนจริยธรรมนั้นมีความหมายเฉพาะเจาะจงถึงสิ่งดีงาม ถูกต้องเหมาะสมในการประพฤติปฏิบัติโดยอิงหลักของ กุศลธรรม

ค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรม และนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีงามนั้นมีอยู่มากในชุมชนชนบท และค่านิยมที่นำไปสู่ความขัดแย้ง กับหลักจริยธรรมนั้นก็มีอยู่หลายประการ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมคนไทยมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปมากเพื่อให้ได้มาซึ่ง เงิน ปรียญา อำนาจ อิทธิพล ตำแหน่งหน้าที่ และลาภยศสรรเสริญ การแก้ไขปัญหาทางจริยธรรมและค่านิยมนั้น ต้องการความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก ควรจะมีบทบาทในการจัดสภาพการณ์ที่จะช่วยเตรียมเยาวชนของชาติ ให้เป็นผู้มีจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ ได้ดังนี้

สภาพการณ์ที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบ และสวยงาม จะช่วยให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับความสะอาด สงบ และสวยงาม จนเกิดเป็นความเคยชินและติดเป็นนิสัยแล้ว การที่จะนำความสะอาดกายไปสู่จิตใจที่สะอาด ย่อมทำได้ง่าย

สภาพการณ์ที่ 2 การแสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ ดังคติที่ว่า "สอนอย่างไร จงทำอย่างนั้น"

สภาพการณ์ที่ 3 การสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือกและตัดสินใจ ครูอาจสมมุติสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกตัดสินใจว่า ควรเลือกทำสิ่งใดที่สนุกสนาน แต่เป็นการทำชั่ว หรือควรจะทำเลือกความภูมิใจของตนเองเป็นการทำดี การจัดสถานการณ์จำลอง เพื่อปลูกฝังนิสัยที่ดีนั้น ครูควรใช้เทคนิคของการแสดงบทบาทสมมุติ การแสดงละคร การเล่านิทาน เพลง และการใช้คำพังเพยสุภาษิตต่าง ๆ เขาประกอบการสอนด้วย

สภาพการณ์ที่ 4 การจัดให้เด็กมีประสบการณ์กลุ่มสัมพันธ์ ครูควรมีเทคนิควิธีสอน โดยการจัดแบ่งกลุ่มรวมกันทำงาน ปรึกษาหารือ วิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน ให้เด็กได้มีโอกาสสนทนาถกเถียง อภิปรายแบ่งงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์นี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ว่างานจะสำเร็จได้ต้องช่วยเหลือกัน และเรียนรู้ความแตกต่างทางความคิดเห็น และลักษณะนิสัยของเพื่อน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับตัวของเด็กต่อไป

สภาพการณ์ที่ 5 การสร้างเสริมกำลังใจให้ประพาศิณี แม้ว่าการทำดีนั้น ต้องเกิดจากความเชื่อมั่นในการเลือกและตัดสินใจของตนเองก็ตาม แต่การจัดสภาพการณ์ที่จะช่วยเราและส่งเสริมให้คนทำดีก็เป็นสิ่งที่ควรทำ การสร้างเสริมกำลังใจนี้เป็นการสนองความต้องการทางสังคม และทางอารมณ์ของเด็ก ครูจะต้องมีวิธีการสร้างเสริมกำลังใจอย่างมีเหตุผล และไม่พร่ำเพรื่อ ระวังการแข่งขันการทำดีเพียงเพื่อหวังรางวัล หรือเกิดการอิจฉาเรียวกัน

3. การฝึกเทคนิคหรือกลวิธีในการสอนสอดแทรกจริยธรรม มี 12 เทคนิคใหญ่ ดังนี้

3.1 การใช้สถานการณ์จำลองในการสอน วิทยากรทิมเมตตา (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 190 - 192) สถานการณ์จำลอง หมายถึง การจำลองสถานการณ์จริง ๆ ในชีวิต เพื่อวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมหรือในการสอน หรือเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงให้มากที่สุด เพื่อฝึกให้ผู้นั้นเรียนรู้ได้คิดปัญหา แก้ปัญหา และตัดสินใจในสถานการณ์ที่เผชิญอยู่

องค์ประกอบของสถานการณ์จำลองต้องมี สถานการณ์ เกม บทบาทสมมุติ และกลุ่มสัมพันธ์

การสร้างสถานการณ์จำลอง

ขั้นที่ 1 กำหนดหรือเรื่องที่จะใช้ แยกแยะให้ชัดเจน โดยถือหลักสูตรเป็นแม่บท

ชั้นที่ 2	กำหนดความคิดรวบยอด
ชั้นที่ 3	กำหนดความมุ่งหมาย
ชั้นที่ 4	เลือกเกม หรือบทบาทสมมติ
ชั้นที่ 5	ออกแบบอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้เล่นเกมในชั้นที่ 4
ชั้นที่ 6	สร้างกฎเกณฑ์หรือกติกาการเล่น
ชั้นที่ 7	ทดลองใช้
ชั้นที่ 8	ใช้สถานการณ์จำลองในห้องเรียน
ชั้นที่ 9	สรุปและประเมินผล

3.2 กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ในการสอน วิทยาการทีมเมตตา (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 192-195) ได้สรุปหลักการสอนตามหลักการเรียนรู้ของกลุ่มสัมพันธ์ ไว้ดังนี้

ก. หลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ให้ทั่วถึงกันและกันมากที่สุด เท่าที่จะทำได้

ข. หลักการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มใหม่มาก เพื่อช่วยให้ผู้เรียน เกิดความรู้อย่างเข้าใจ และเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ค. หลักการสอนที่ยึดการค้นพบด้วยตัวเอง เป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ เป็นการเรียนการสอน ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหาและพบคำตอบด้วยตนเอง

ง. หลักการสอนที่ยึด ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ และคำตอบต่าง ๆ

จ. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายยิ่งขึ้น

3.3 การโต้วาทีธรรมะ อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 146-149) ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ การโต้วาทีธรรมะ มีข้อแตกต่างจากการโต้วาทีธรรมดา 3 ประการคือ

ก. หัวข้อ หรือญัตติ ของโต้วาทีธรรมะทั้งหัวข้อเกี่ยวกับนโยบาย ข้อเท็จจริง หรือคุณค่าต้องเป็นหัวข้อที่มีการเปรียบเทียบ 2 ฝ่าย ซึ่งมีน้ำหนักต่างกัน ในสถานการณ์หนึ่ง เช่น นักเรียนหญิงดีกว่านักเรียนชาย

ข. วิธีโต้วาที ไม่มีมีการชกเถียงกันเสียทีเดียว ผู้โต้วาทีทุกคนต้องยึดมั่นในหลักธรรม เกี่ยวกับวาจาภาสิต ห้ามใช้วาจาอุปเท่ห์

ค. ผู้โต้วาที เป็นไปในทางตรงข้ามกับการโต้วาทีทั่วไปคือ ฝ่ายเสนอ กลับเป็นผู้เสนอหลักการที่ยอมรับ หรือยกของฝ่ายตรงข้ามด้วยความจริงจัง ฝ่ายค้าน ที่พยายามหาเหตุผลมาหักล้างการยกของ คอยการใช้ถ้อยคำถ่อมตน โต้วาทีแย้งกลับไป ในญัตตินั้น แต่ก็ เป็นไปในเชิงยกของฝ่ายเสนอ

การโต้วาทีธรรมะจึงเป็นวิธีฝึกทักษะการพูดแบบหนึ่ง ที่มุ่งเน้นความสามารถในการใช้ภาษา เพื่อหาถ้อยคำมาหักล้างกันด้วยเหตุผล แต่เป็นเหตุผลที่ยกของฝ่ายตรงข้าม เพราะหัวข้อญัตติของโต้วาทีธรรมะนั้น ฝ่ายผู้โต้วาทีโดยยกคนเพื่อเหยียบย่ำผู้อื่น ถึงจะมีการแพชนะในเชิงโต้วาที แต่ผู้ที่เป็นฝ่ายแพ้ ก็ไม่รู้สึกสูญเสีย หรืออับอาย เพราะเป็นผู้แพ้ในเชิงการพูด แต่กลับได้รับการยกย่องในเชิงหลักการเหตุผล และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับญัตตินั้น ๆ จึงนับโต้วาทีแพหรือชนะ เป็นเรื่องส่งเสริมให้กำลังใจกัน ไม่มีผู้สูญเสียหรือเจ็บปวด ไม่เกิดความเคียดแค้นภายหลัง และไม่ทำให้เสื่อมศรัทธาในการโต้วาทีธรรมะ

3.4 กิจกรรมการเล่านิทาน สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช 2527: 266 - 268) กล่าวถึงกิจกรรมการเล่านิทานว่า นิทานช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจ และมีโนคติ จากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้นักเรียนเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา จึงมักจะมีการจัดกิจกรรมการเล่านิทานอยู่เป็นประจำ การเล่านิทานอาจทำได้ 2 แบบ คือ การเล่า

ปากเปล่า ด้วยน้ำเสียง และท่าทางที่เร้าความสนใจของเด็ก และการเล่าโดยใช้สื่อประกอบ

ประทอง สุทธสาร ทิพย์สุภา นิลสิริเทพ และรังนี ศรีไพรวรรณ (อ้างถึงใน สุนน อมรวิวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระคัมภ์ 2527: 267) ได้สรุปกลวิธี และขั้นตอนของการเล่านิทาน ไว้ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน ก่อนที่ครูจะเล่านิทาน ควรสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง คลายความเคร่งเครียด และเรื่องที่เราเลือกมาเล่าจะต้องเหมาะกับวัยของเด็ก
2. เริ่มการจูงใจให้นักเรียน ให้อยากฟังนิทาน ด้วยการแสดงภาพ หรือทายปริศนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ
3. ตกตลกกัน เรื่องขอควรปฏิบัติขณะฟังนิทาน
4. เริ่มเล่านิทาน
5. เมื่อเล่านิทานจบลง ครูควรสนทนาและสรุปหลักธรรม จากนิทานเรื่องนั้น นักเรียนอภิปราย ถึงพฤติกรรมของตัวละคร ในแง่ที่มีศีลธรรม และไร้ศีลธรรม ความดีและความชั่ว เป็นการย้ำความเข้าใจและเจตคติที่ถูกต้อง

3.5 กิจกรรมเรียงความปากเปล่า สุนน อมรวิวัฒน์ (คณาจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 180-182) กล่าวว่าคือการแต่งหรือเล่าเรียงความนั่นเอง แทนที่ครูจะให้เด็กเรียนเขียนก็ให้ใช้วิธีพูดแทน ทั้งนี้เพื่อทำใหรรวดเร็วขึ้น ครูมักจะใช้กิจกรรมนี้อธิบายวิธีการเรียงความเสร็จแล้วให้นักเรียนพูดย่อ ๆ ต่อกันจนจบ

อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 182) ได้เสนอแนวปฏิบัติในการฝึกเรียงความปากเปล่า ดังนี้

1. ให้สมาชิกนั่งล้อมเป็นวง
2. ช่วยกันคิดหาคุณธรรมที่ควรปลูกฝังในจิตใจ 1 ข้อ

3. ใช้คุณธรรมข้อนั้นเป็นหลักในการผูกเรื่อง
4. ช่วยกันแต่งเรื่อง หรือนิทาน โดยเล่าเรื่องกันทีละคน คนละ 1-3 ประโยค
5. ทกลงกันก่อนว่าใครจะเป็นผู้เริ่มต้น ใครจะสรุปจบเป็นคนสุดท้าย และจะวนให้จบใน 1 รอบ หรือ 2 รอบ ถ้าจบใน 2 รอบ ผู้เริ่มเล่า และผู้สรุปจบเรื่องก็จะมีโอกาสเป็นผู้เล่ากลางเรื่องด้วย
6. ทุกคนต้องจดจำตัวละคร หรือเรื่องราวที่ผู้อื่นเล่าไปแล้ว เพื่อตนจะไต่ตอเรื่องให้สืบเนื่อง และรับช่วงความคิดของผู้อื่น ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมในทุกโอกาส
7. การขันทนที่เชื่อมตอเหตุการณ์หลายรูปแบบ การรู้จักเชื่อมโยง และสืบเนื่องความคิดของผู้อื่นได้ และการลงท้ายที่กระทัดรัดเหมาะสม เป็นความสำเร็จอันน่าภาคภูมิใจของกลุ่ม
8. คุณค่าของกิจกรรมนี้ อยู่ที่ความร่วมมือในการแสดงความคิด และจิตใจของสมาชิกแต่ละคน

3.6 กิจกรรมการแสดงหุ่น สุน อมรวีวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระคัม

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2527: 264-266) ไต่ถาวรถึง การใช้หุ่นประกอบการสอนจริยศึกษา ว่า การเชิดหุ่นเป็นกิจกรรมการสอนจริยศึกษา ที่มีลักษณะบูรณาการ นั่นคือ ครูและนักเรียนต้องจัดกิจกรรมทางศิลปะ เช่น การปั้น การวาด ระบายสี การทำกระดาษ การประดิษฐ์ของจัดกิจกรรมทางดนตรีเพื่อใช้ทำนอง และเนื้อร้องบรรเลงเพลงประกอบ นักเรียนต้องฝึกทักษะการเล่านิทาน และฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม

หุ่นที่ใช้ประกอบการสอนจริยศึกษา โดยทั่วไป ได้แก่หุ่นที่ทำหัวหุ่นด้วยดินน้ำมัน หรือดินเหนียว หุ่นกระดาษแข็ง หุ่นตุ๊กตา หุ่นมือ หุ่นนิ้วมือ หุ่นตุ๊กตา หุ่นตุ๊กตา หุ่นเชิด

ครูและนักเรียนสามารถร่วมกันวางแผนดำเนินกิจกรรมดังนี้

1. ชั้นเตรียม

1.1 " การเตรียมเนื้อเรื่องหรือบทเจรจา "

- 1.2 การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างตัวหุ่นตามประเภทของหุ่นและสร้างฉาก
  - 1.3 การสอนวิธีสร้างหุ่น และนักเรียนประดิษฐ์หุ่นตามลักษณะประเภทและวัสดุที่เตรียมไว้สร้างหุ่น
  - 1.4 ขอบบทเจรจาและขอมการเชิดหุ่น และเพลงประกอบ
  - 1.5 กำหนดบทบาทของผู้แสดง และผู้ชม
2. ขั้นตอน
- 2.1 นักเรียนผู้กำกับการแสดง ออกมาบรรยายนำถึงฉาก เหตุการณ์ และเรื่องราวที่จะแสดงการเชิดหุ่น
  - 2.2 นักเรียนแสดงการเชิดหุ่นตามที่ใดที่กำหนดบทบาทและขอบบทไว้ ควรให้นักเรียนมีโอกาสร่วมแสดงอย่างทั่วถึง
  - 2.3 ครูทำหน้าที่ให้คำปรึกษา และช่วยแก้ปัญหา
3. ขั้นสรุป
- 3.1 ครูดำเนินการอภิปรายถึงเรื่องราว และสาระที่ได้จากการชมการเชิดหุ่น นักเรียนอภิปราย วิเคราะห์ สรุป
  - 3.2 ครูสรุปเพิ่มเติมและเชื่อมโยงหลักธรรมกับการปฏิบัติในชีวิตจริง
  - 3.3 อาจมีการประเมินผลด้วยวิธีการสนทนา ชักถาม ทอบบแบบสอบถาม
  - 3.4 อาจนำหุ่นที่สร้างขึ้นมาจัดมหรนิทรรศการ
- 3.7 การสร้างสื่อจากวัสดุหาง่าย • การสร้างและใช้บัตรคำและการวาดภาพลายเส้น วิทยากรที่มกรุณา (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527:196-199) ได้สรุปไว้ดังนี้ การใช้บัตรคำประกอบการสอน ใช้ได้ในทุก ๆ ชั้นของการสอน หลักการใช้บัตรคำ นั้นเหมาะสำหรับระดับอนุบาล ประถม และมีขมควรมีตัวอักษรขนาด 1.5 นิ้ว ใ้กับกลุ่มของผู้เรียนไม่เกิน 50 คน ใช้แสดงความแตกต่างได้แต่อย่าให้หลายสีเกินไป การแสดงบัตรคำให้สูงพอที่นักเรียนจะมองเห็นได้

ได้ชัดเจน และทั่วถึง หากมีตัวคำที่ใช้มีหลายตัว และใช้ต่อเนื่องกันให้เขียนเลขหมายกำกับไว้ ที่มุมบนซ้ายมือแล้วเรียงซ้อนเพื่อสะดวกในการใช้ เมื่อหมดชั่วโง่สอนแล้ว ควรศึกษาคำทั้งหมดไว้ที่กระป๋องหนึ่งเพื่อนักเรียนจะได้ดูอีกครั้ง วิธีการสร้างตัวคำ ตัดกระดาษเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 4 x 16 นิ้ว บนตัวอักษรจากคานกลางใช้ไม้บรรทัดวัดขึ้นมา 1.5 นิ้ว แล้วขีดเส้นดินสอเบา ๆ จากนั้นวัดขึ้นไปอีก 1.5 นิ้ว แล้วขีดดินสอเบา ๆ ตลอดความยาวของบัตร เขียนตัวอักษรที่ต้องการลงบนบัตร จะตองเว้นที่ว่างคานหน้าและคานหลังคำ ขอความหรือประโยคให้เท่ากัน

หลักการเขียนการทูนแบบงาย ๆ

1. สังเกตขั้นตอนตามตัวอย่าง
2. ลงมือเขียนทีละชั้น
3. ไม่ควรลากเส้นซ้ำ ๆ กัน
4. ควรเขียนโดยใช่ Free Hand
5. รูปที่เขียนควรเป็นลายเส้นและนำหนักเส้นเท่ากันทั้งหมด
6. เมื่อเขียนจนคล่องแล้วจึงตัดแปลงตามต้นฉบับ
7. ให้อ่างกระดาษอยู่กับที่ทุกขั้นตอนในการเขียน อย่าเอียงกระดาษ

หรือเอียงตัวเขียน

3.8 เทคนิคการสอนเพลงและแต่งเพลง อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 133-134) กล่าวว่ำ ปัญหาทั่วไปในการสอนร้องเพลง คือ ผู้ฝึกหัดใจรอนรองตามทันที ทำให้ทำนองเพี้ยน จับจังหวะผิด แบ่งวรรคแบ่งคำพลาด ฉะนั้นเพื่อให้ผู้ฝึกหัดร้องเพลงได้อย่างถูกต้อง ทั้งทำนอง ลีลาการร้อง และจับจังหวะแม่นยำ มีบันได 5 ขั้นดังนี้

1. อ่านเนื้อร้องตามจังหวะใหญ่ผู้ฝึกหัดอ่านตาม
2. ร้องให้ฟัง 1 จบ เพื่อให้จับทำนองและลีลา โดยผู้ฟังยังไม่ร้องตาม
3. ให้อ่านตามทีละวรรค เพื่อป้องกันการร้องผิดเพี้ยน

4. ไหว้ร้องตามที่สะท้อน เพื่อการเชื่อมทำนองแต่ละวรรค
5. ร้องพร้อมกันทั้งเพลง แล้วฝึกซ้อมจนคล่อง

การสอนทำท่าทางประกอบเพลง มีขั้นตอนดังนี้

1. คบมือ นับจังหวะให้ไตก่อน
2. ซ้อมจังหวะ และทำนองร้องให้คล่อง
3. ทำท่าทาง ๆ ให้เขาจังหวะ
4. ปรับปรุงท่าให้รับกับเนื้อหา
5. ช่วยกันคิดแปลงท่าใหม่ตามใจชอบ

การแต่งเพลง การแต่งเพลงสำหรับเด็กมีขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดแนวความคิดให้ชัดเจน ว่าต้องการสอนอะไร
2. เรียบเรียงเป็นเนื้อเพลงคร่าว ๆ ทรนถ้อยคำสั้น ๆ เข้าใจง่าย
3. หาทำนองที่คุ้นหู เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงไทยเดิม เพลงร่ำวง เพลงโฆษณา หรือแต่งทำนองขึ้นเอง
4. ลองบรรจุนั้เนื้อร้องลงตามทำนอง และจังหวะ
5. แก้ไข ปรับปรุงเนื้อร้อง ให้เข้าทำนองจนเป็นที่พอใจ

3.9 เกมและการละเล่นเสริมคุณธรรม พูนสุข บุญยสวัสดิ์ (คณาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 86-89) กล่าวว่า เกมและการละเล่น เป็นทั้งกิจกรรมและวิธีการ ที่จะสร้างประสบการณ์ให้ผู้เล่นได้เรียนรู้ รับรู้ เกิดความคิดความเข้าใจ และปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ขณะที่เล่นเกม หรือการละเล่นนั้น นอกจากนั้นการละเล่นยังช่วยฝึกคุณธรรมบางประการ ดังผลการวิจัย "การละเล่นของเด็กไทย ภาคกลาง" ของ ณะอบ โปษะภุณณะ และคณะ (อ้างถึงใน พูนสุข บุญยสวัสดิ์ 2527: 86) ซึ่งสรุปตัวอย่างของคุณธรรมที่ได้จากการวิเคราะห์การละเล่นของไทย ได้ดังนี้

1. ผู้ฝึกใหญ่เล่นมีความรับผิดชอบ เพราะเกม และการละเล่นแต่ละอย่าง จะต้องมีการกติกา ซึ่งผู้เล่นทุกคนต้องปฏิบัติตาม ใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ หรือมีฉันทันก็จะ

ต้องออกไปจากกลุ่ม เขากับเพื่อน ๆ ไม่ใช่ การปฏิบัติตามกติกาทุกอย่างไม่ว่าจะ
เล่นอะไร ก็ถือว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบของผู้เล่น

2. ปีกความอดทน เกมและการละเล่นที่แข่งขันกันจะต้องมีฝ่ายชนะ
และฝ่ายแพ้ จะต้องมีความอดทนอย่างมาก

3. ปีกความซื่อสัตย์

4. ปีกความสามัคคีรักหมู่คณะ

ความแตกต่างระหว่างการละเล่นและเกม

การละเล่น เป็นการเล่นที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิม เป็นการถ่ายทอดทาง
วัฒนธรรม ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมักจะมีคำร้องประกอบ

เกม เป็นสิ่งที่คิดขึ้นมาภายหลัง อาจเป็นการดัดแปลงของต่างประเทศ
หรือดัดแปลงมาจากการละเล่นของไทย เพื่อมาทำให้เกิดความสนุกสนาน นำมา
ประกอบการสอนพลศึกษา หรือวิชาอื่น ๆ หรือเพื่อสันทนาการ

3.10 การสอนโดยไชบทบาทสมมุติ ทิศนา แคมมณี (คณาจารย์คณะ
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 111 - 112) ได้สรุปถึงเทคนิคการ
ไชบทบาทสมมุติว่า บทบาทสมมุติก็คือ บทบาทหรือตัวละครในสถานการณ์ หรือเรื่อง
ที่จำลองขึ้น หรือสมมุติขึ้นจากความเป็นจริง ประเด็นสำคัญ อยู่ที่การเน้นการแสดง
ออกของตัวละครในเรื่อง การให้บุคคลแสดงบทบาทตามที่เขาคิด จะทำให้ทราบว่า
บุคคลนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรในสถานการณ์นั้น ซึ่งเมื่อนำมาอภิปรายแล้ว จะทำให้
เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึกและการกระทำของคนนั้น ๆ เทคนิคบทบาทสมมุติ
จึงใช้ได้ดี ในกรณีที่เรตองการศึกษามาถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในเรื่องต่าง ๆ
นอกจากนี้ การสอนโดยไชบทบาทสมมุติยังช่วยใหญ่แสดง และผู้รับฟังมีความสนใจ
ในเรื่องความรู้นั้น ๆ มากขึ้นและสามารถจดจำข้อมูลต่าง ๆ ได้ดีขึ้นด้วย

3.11 การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ "ช่วยเพื่อนพักใจ" สุนน อมรวีวัฒน์
(คณาจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 178-180) ได้เสนอแนะการ
จัดกิจกรรม "ช่วยเพื่อนพักใจ" เป็นชั้น ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 อธิบายวิธีการล่วงหน้า ให้นักเรียนเขียนปัญหาความข้องใจของเพื่อนหรือของผู้อื่นที่นักเรียนเห็นว่าน่าสนใจ และมาช่วยเหลือ

ขั้นที่ 2 ครูรวบรวมปัญหา และคัดเลือกตามเกณฑ์ดังนี้

- ก. เป็นปัญหาที่นักเรียนส่วนมากมักจะพบอยู่เสมอ
- ข. เป็นปัญหาที่น่าจะนำมาเป็นตัวอย่าง
- ค. เป็นปัญหาที่ตรงกับหัวข้อธรรมะที่ครูจะสอน หรืออ้างอิงถึงได้
- ง. เป็นปัญหาที่จะคอยเตือนใจให้นักเรียนละเว้นชั่ว และทำดี

ขั้นที่ 3 ครูนำเขาสู่เรื่องด้วยการเสนอปัญหาและให้นักเรียนเจ้าของปัญหาออกมาเล่ารายละเอียดของปัญหาให้ฟัง ขณะที่กำลังเล่าปัญหานั้น เพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ จะคอยตั้งใจฟัง และจับบันทึกหรือหาทางแก้ไขปัญหาไปพร้อม ๆ กัน

ขั้นที่ 4 เมื่อเล่ารายละเอียดจบแล้ว ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเด็นของปัญหา

ขั้นที่ 5 ครูอธิบายธรรมะ และเนื้อหาวิชา แนวทางในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 6 นักเรียนแก้ปัญหา อาจแบ่งกลุ่มกันแก้ปัญหา หรือใช้หนังสือแบบเรียนหรือหนังสืออ่านประกอบช่วย เพื่อจะหาความรู้หลักธรรม หรือวิธีการที่ชอบธรรมอย่างใดบาง ช่วยแก้ปัญหานั้น

ขั้นที่ 7 เขียนผลงานส่ง หรือผู้แทนหมู่รายงาน

ขั้นที่ 8 ครูสรุป

การประชุมกลุ่มแบบต่าง ๆ อ่ำไพ สุจริตกุล (คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 114-122) ได้เสนอเทคนิคการประชุมกลุ่มไว้ 3 วิธีคือ

1. เทคนิคนวนรอบวง (Circular Responce) ประธานขอให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นคนละข้อ หรือขอให้ยกตัวอย่าง ที่ละคนวนจนรอบวง จะวนไปทางซ้ายหรือทางขวาของประธานก็ได้ หรือถ้าต้องการตัวอย่างมาก ๆ จะวนทั้งซ้ายและขวาเป็น 2 รอบก็ได้ เลขานุการจะจับบันทึกตัวอย่างหรือขอเสนอแนะของสมาชิกทุกคน แล้วช่วยกันจัดหมวดหมู่ภายหลัง เทคนิคนวนรอบวงนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งในระยะ

เริ่มประชุมกลุ่ม เพราะช่วยให้สมาชิกที่ขี้อาย หรือยังประหม่า ไม่นุก่อนการประชุม กล้าพูดขึ้น

2. เทคนิคระดมสมอง (Brain Storming) เทคนิคนี้ใช้ได้ดีในทุก ๆ โอกาส ที่ต้องการให้การประชุมกลุ่มมีความร่วมมือ ร่วมใจกัน รวมความคิดเต็มที่ สมาชิกคนใดนึกอะไรโผล่ก่อน หรือต้องการเสนอความเห็นอย่างไร ในขอบข่ายของหัวข้อ การประชุมก็ยกมือ ประธานอนุญาตก็เสนอได้ทันที ไม่ต้องเรียงลำดับทีละคน หรือวนรอบวง ตั้งแบบแรก ถ้าประธานมีความสามารถในการสร้างบรรยากาศของการประชุมให้มีชีวิตชีวา สมาชิกทุกคน รู้เทคนิคระดมสมอง และไม่มีการสกัดกั้นความคิดเห็นหรือข้อเสนอของใครก็จะยิ่งช่วยให้การประชุมกลุ่มมีสัมฤทธิ์ผลสูงขึ้น

3. เทคนิคคัทสินใจไคควาย 66 (Phillips 66 or Buzz Session) เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถหามติของกลุ่มใหญ่ได้โดยใช้เวลาสั้น ด้วยการแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 6 คน (อาจเป็น 5 - 7 ก็ได้ตามสะดวก) แต่ละกลุ่มจะต้องเลือกคำตอบอย่างหนึ่งโดยใช้เวลาเพียง 5 - 6 นาที แต่ให้สมาชิกทุกคน ออกเสียงเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งให้เหตุผลหรือคำอธิบายประกอบการเลือกของตนสั้น ๆ คนละ 1 - 2 ประโยค ประธานกลุ่มรวบรวมเสียงของสมาชิกส่วนใหญ่ ก็จะไคคำตอบเป็นมติของกลุ่ม

3.12 กรณีตัวอย่าง สมพงษ์ จิตระดับ (อดีตสำเนา: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้เสนอแนะการใช้กรณีตัวอย่าง ไว้ในเอกสารประกอบการอบรมของทีมนุเบกษา ว่ากรณีตัวอย่าง (Cases) เป็นสื่อที่สร้างขึ้นง่าย มีสาระ น่าสนใจ ครูสามารถสร้างกรณีตัวอย่างได้หลายรูปแบบ หลายประเภท ดังนี้

การสร้างกรณีตัวอย่าง

1. เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือมีส่วนใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม
2. เป็นเรื่องที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ มีประเด็นที่ต้องใช้ความคิดเห็น

ของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ทางเลือกของความคิดเห็นหรือคำตอบมี
หลายแนวและเปิดกว้าง

3. สอดคล้องกับเนื้อหาทางจริยธรรม เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์
ของผู้เรียน
4. มีสาระน่าสนใจ สนุกสนาน แทรกข้อคิดที่เป็นประโยชน์
5. ปรับเน้นกิจกรรมที่แสดงออก และเคลื่อนไหวได้
6. ท้ายสุดของกรณีตัวอย่าง จะต้องมีการถามหรือประเด็นที่ใช้ในการอภิปราย
และแสดงความคิดเห็น

ประเภทของกรณีตัวอย่าง

1. ประเภทข่าวหนังสือพิมพ์
2. ประเภทเรื่องสั้น
3. ประเภทเรื่องเล่า
4. ประเภทรูปภาพ
5. ประเภทเรื่องยาวตัดต่อ
6. ประเภทบทสนทนาหรือคำพูด

กระบวนการและลำดับขั้นของการนำกรณีตัวอย่างไปใช้ในการเรียนการสอน

1. ศึกษาแยกแยะหัวข้อคุณธรรมที่ต่องานสอน เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง การ
ตั้งความคิดรวบยอด การศึกษาเพิ่มเติมคุณธรรมที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมที่ต่องานเน้น
2. คัดเลือกข่าว เรื่องราว ตัวอย่างเหตุการณ์ ที่สอดคล้องและเหมาะสม
กับคุณธรรมที่ต่องานสอน ปรับให้เข้ากับวัย ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมของผู้เรียน
3. การกำหนดขั้นตอนในการนำไปใช้ จุดมุ่งหมาย ลำดับขั้นของการแสดง
ออก วางแผน ขั้นตอนในการทำงานต่าง ๆ
4. การนำไปใช้ในห้องเรียนตามแผนการที่ครูได้วางไว้ตั้งแต่ต้น หาก
พบปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการเรียนให้ระมัดกุม

5. การเพิ่มเติมเนื้อหา เอกสาร เสริมประสบการณ์ แบบประเมินผลตนเอง หรือกลุ่มเกี่ยวกับคุณธรรมที่ต้องการสอน

6. แนวสรุปและประเด็นที่นักเรียนควรจะได้รับ ครูผู้สอนสรุปและตั้งคำถามนำเพื่อให้นักเรียนสามารถสรุปความคิด สำคัญ ของคุณธรรมที่นำมาสอน ได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

3.13 การประเมินผลการสอนจริยธรรม ชาลี พงษ์เจริญ (คณาจารย์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527: 141-145) ได้สรุปการประเมินผลการสอนจริยธรรม ไว้ว่า การประเมินผลการสอนจริยธรรม สามารถทำได้หลายรูปแบบ ตามระดับพัฒนาการทางจิตภาวะ ระดับการศึกษาหรือระดับของจริยธรรมเอง การประเมินผล ซึ่งครูพอจะอาศัยเป็นสิ่งสรุปค่านจริยธรรมของนักเรียนทำได้ ดังนี้

1. ใช้แบบทดสอบ เน้นใช้ในการประเมินผลความรู้หรือค่านิยมเชิงจริยธรรม
2. ใช้แบบสอบถาม ใช้ได้ทั้งการพิจารณาค่านิยม และความคิดของผู้ตอบ
3. ใช้แบบวัดทัศนคติ ใช้ประเมินทัศนคติเชิงจริยธรรมโดยเฉพาะ
4. ใช้แบบสำรวจ หรือแบบบันทึก มักเป็นการประเมิน โดยการเก็บสะสมลักษณะทางจริยธรรมด้านต่าง ๆ
5. ใช้แบบสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นการสมมุติเหตุการณ์ แล้วให้นักเรียนคิดตอบโดยอาศัยเหตุผลของตนเอง
6. ใช้การสังเกต วิธีนี้อาจจะนับว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดในเรื่องการประเมินผลค่านจริยธรรมของนักเรียน แต่การที่จะทำให้สมบูรณ์จริงทำได้ยากมาก เพราะครูจะต้องสังเกตนักเรียนอย่างละเอียดเป็นรายบุคคล และจะต้องทำเป็นระยะเวลาานพอควร จึงจะเห็นพฤติกรรมที่จะสรุปได้

การประเมินผลด้านจริยธรรมก่อนข้างจะทำได้ยาก และมักจะต้องทำหลาย ๆ ด้านประกอบกันไป เพื่อการสรุปจริยธรรมด้านใด ด้านหนึ่ง การประเมินผลก็ไม่ใช่ว่าจะมีวิธีใดที่เหมาะสมวิธีเดียว ดังนั้นการที่ครูจะพิจารณาเลือกวิธี ประเมินผลจริยธรรม ของนักเรียนจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมและรอบคอบ

สรุปได้ว่าการวัดและประเมินผลจริยธรรมของนักเรียนนั้น ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. วัดอะไร
  - 1.1 หลักการ เนื้อหา ความรู้
  - 1.2 การคิด วิธีคิด
  - 1.3 การประยุกต์ความคิด การแสวงหาทางสนองจุดมุ่งหมาย
  - 1.4 พฤติกรรมของนักเรียน
2. จากอะไร
  - 2.1 การรวบรวมข้อมูลความรู้
  - 2.2 การประเมินค่า
  - 2.3 เลือกและตัดสินใจ
  - 2.4 การปฏิบัติ
3. ด้วยวิธีใด

3.1 สังเกต	3.2 ทดสอบ
3.3 สัมภาษณ์	3.4 ตรวจสอบผลงาน
3.5 ปฏิบัติจริง	3.6 อื่น ๆ
4. เครื่องมือ
  - 4.1 แบบทดสอบ
  - 4.2 แบบสำรวจรายการ
  - 4.3 แบบจัดอันดับคุณภาพ
  - 4.4 อื่น ๆ